

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Recent Period Turkish Studies

Araştırma Makalesi | Research Article

 Açık Erişim | Open Access

Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'nin Nükleer Politikası

Türkiye's Nuclear Policy During The Cold War Era

Zarifa Nazırlı¹

¹ Bakü Devlet Üniversitesi, Tarih Fakültesi, Bakü, Azerbaycan

Öz

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin nükleer politika ve stratejilerini küresel güç dengeleri ve güvenlik kaygıları bağlamında inceleyen çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1949'dan itibaren şekillenen küresel nükleer yarışta nasıl bir konum aldığını, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabetten nasıl etkilendiğini ve bu süreçte izlediği diplomatik, askerî ve bilimsel politikaları analiz etmeyi amaçlamıştır. SSCB'nin nükleer denemeleri ve 1962 Küba Krizi sonrasında, ABD ile kurulan askerî üsler ve nükleer iş birlikleri Türkiye'nin stratejik önemini artırmıştır. Çalışmanın kapsamı, 1949–1990 yılları arasındaki dönemde Türkiye'nin nükleer enerji ve güvenlik politikalarının İçel'in Gülnar ilçesinde Akkuyu, Küçükçekmece'de nükleer santral ve araştırma merkezleri kurulmasıyla birlikte gelişimini; Atom Enerji Komisyonu, EURATOM, Chalk River Atom, Swiss Bank, İtalya, Fransa, Kanada ve Güney Kore'yle yapılan temas ve anlaşmalar temelinde değerlendirmektedir. NARA-AAD, NSA, BCA ve TDA belgelerine dayanarak belge analizi ve karşılaştırmalı tarihsel yöntem birlikte uygulanmıştır. Bulgular, Türkiye'nin nükleer alanı yalnızca enerji üretimi için değil, güvenlik ve dış politika aracı olarak da gördüğünü ve bu süreçte ulusal egemenliğini güçlendirmeye çalıştığını göstermektedir. Çalışma, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin nükleer politikasındaki açık ve örtülü stratejileri ayrıntılı biçimde incelemektedir.

Abstract

Examining Türkiye's nuclear policies and strategies within the context of global power balances and security concerns during the Cold War era, this study aims to analyze the position Türkiye assumed in the global nuclear race that took shape from 1949 onwards, how it was influenced by the rivalry between the United States and the Soviet Union, and the diplomatic, military, and scientific policies it pursued during this process. Following the nuclear tests conducted by the USSR and the 1962 Cuban Missile Crisis, Türkiye's strategic significance was further enhanced through the establishment of military bases and nuclear cooperation with the U.S. The scope of the study evaluates the development of Türkiye's nuclear energy and security policies between 1949 and 1990, specifically focusing on the establishment of nuclear power plants and research centers in Akkuyu (Gülnar, İçel) and Küçükçekmece. This evaluation is based on contacts and agreements made with the Atomic Energy Commission, EURATOM, Chalk River Nuclear Laboratories, Swiss Bank, Italy, France, Canada, and South Korea. Document analysis and comparative historical methods were employed in conjunction, utilizing archival documents from NARA-AAD, NSA, BCA, and TDA. The findings indicate that Türkiye perceived the nuclear domain not merely as a means for energy generation but also as an instrument of security and foreign policy, thereby striving to consolidate its national sovereignty throughout this period. Consequently, the study provides a detailed examination of the overt and covert strategies within Türkiye's nuclear policy during the Cold War.

Anahtar Kelimeler

Türkiye • ABD • Soğuk Savaş • Nükleer Strateji • Nükleer Araştırmalar

Keywords

Türkiye • USA • Cold War • Nuclear Strategy • Nuclear Research

“ Atıf | Citation: Nazırlı, Zarifa. "Türkiye's Nuclear Policy During The Cold War Era." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları–Recent Period Turkish Studies* 48 (2025): 326–348. <https://doi.org/10.26650/YTA2025-1410797>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Nazırlı, Z.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Zarifa Nazırlı nezirli.zerife@gmail.com

Extended Summary

In a speech delivered in August 1946, Dr. Paul S. Galtsoff, an official from the US Department of the Interior, emphasized the significance of Türkiye's geopolitical position as a border state situated on the Black Sea coast and adjacent to the "Iron Curtain" within the context of nuclear policy. In a report titled "Analysis of Areas to be Defended against Possible Soviet Air Attack," held in the National Security Archive, the probability of Türkiye being exposed to a potential nuclear strike from both air and sea was calculated. The report stated that Türkiye possessed a strategic significance comparable to that of West Germany and was capable of mounting a defense against the Soviet threat. Consequently, attention was drawn to the imperative of strengthening this geography both politically and militarily. During this period, operations within NATO's military wing gained momentum, and directives were issued to five regional defense groups. As the Turkish government viewed the establishment of nuclear power plants and research centers - specifically in Akkuyu (in the Gülnar district of İçel [Büyükeceli]) and Küçükçekmece - favorably between the 1960s and 1980s, discussions were held with the US Atomic Energy Commission, EURATOM, Chalk River Nuclear Laboratories, Swiss Bank and other relevant entities. Based on these initiatives, the Çekmece Nuclear Research and Training Center was established. Furthermore, between 1980 and 1990, various nuclear cooperation agreements were signed with Italy, France, Canada, and South Korea.

The Soviet intervention in Afghanistan, which created a climate of uncertainty in the region, combined with the Iranian Revolution and the anti-NATO stance adopted by the newly established administration in Greece, rendered Türkiye the sole steadfast ally in the northern belt of the Middle East. Plans by the US and European states to augment their nuclear capacity resulted in the deployment of military facilities and ammunition depots on Turkish territory. On October 29, 1982, ten air bases were modernized in accordance with the Agreement on Defense and Economy (SEIA) between Türkiye and the US to facilitate the deployment of nuclear weapons. Thus, the US secured a strategic advantage in monitoring and managing nuclear activities in both the Soviet Union and the Middle East. Indeed, during the Gulf War, the US, having received authorization from Türkiye, conducted bombing sorties on Iraq using aircraft taking off from Incirlik and refueling at airports in Batman, Muş, and Diyarbakır. Bases in Malatya-Erhaç, Eskişehir, Ankara-Mürted, Balıkesir, and Adana-Incirklik were among the 20 NATO bases where nuclear-armed aircraft were maintained on alert status. In the report titled "U.S. Military Installations in Turkey," presented to the US Congress by Richard F. Grimmett in December 1984, it was stated that 16 early warning radar systems had been installed across ten bases in Türkiye.

In the latter half of the twentieth century, Türkiye found it necessary to become a party to the EURATOM Treaty and seek full membership to utilize nuclear technology exclusively for peaceful applications. On August 5, 1963, the "Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water" was signed in Moscow by the US, the UK, and the Soviet Union. Subsequently, on April 30, 1965, this agreement was approved by the Turkish Prime Ministry. On September 25, 1968, the Council of Ministers resolved to accede to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT). Accordingly, Türkiye became a party to the non-proliferation regime by signing the agreement on January 28, 1969, and ratifying it on April 17, 1980. Türkiye also took steps to become a member of the Nuclear Suppliers Group (NSG) in the late 1990s, achieving this objective in June 2000. Furthermore, Türkiye signed the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty (CTBT), noting the operation of two small nuclear research reactors within the country. On January 2, 1991, representatives of the Republic of Türkiye were dispatched to the Amendment Conference of the States Parties to the Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, held in New York from January 7-18, 1991.

In the wake of the dissolution of the USSR in the early 1990s, the US government decided to reduce its military presence and personnel in Türkiye as an extension of its arms reduction policy. Concurrently, the US decided to withdraw its military personnel and nuclear weapons from Türkiye without prior consultation, a decision that caused disquiet in Ankara. Consequently, in March 1991, the nuclear weapons stationed in the region were withdrawn, and the four nuclear-capable aircraft fleets were reduced to two.

Giriş

Atom çekirdeğinin parçalanmasıyla açığa çıkan ısı enerjisinin kontrollü zincirleme reaksiyonlarla kullanılması sonucu elde edilen nükleer enerji, günümüzde yaygın biçimde kullanılmaktadır. Genel itibariyle elektrik üreten nükleer reaktörlerin yakıt olarak uranyum ve toryum tüketmeleri gerekmektedir. Modern yaşamın gereklilikleri, enerjiye olan bağımlılığı ve dolayısıyla enerjinin önemini daha da artırmıştır. Tüketim odaklı bir topluma dönüşen Türkiye’de, artan nüfus enerji talebini karşılamakla yükümlüdür. Enerji krizlerinin ve alternatif kaynak arayışlarının yoğunlaştığı günümüzde, temiz ve ekonomik bir seçenek olarak kabul edilen nükleer enerji araştırmaları, hedeflenen düzeyin gerisinde kalmıştır. Nükleer enerjide lider devletler olan ABD, Fransa ve Çin başta olmak üzere, toplam 32 devlette 436 nükleer reaktör bulunmaktadır¹. Ancak Türkiye’de siyasi iradenin kararlılığına rağmen, Sinop (İnceburun) ve Kırklareli (İğneada) çevresinde planlanan santral projeleri, teknik, mali, hukuki ve toplumsal belirsizlikler nedeniyle askıya alınmıştır. Türkiye’nin ilk büyük ölçekli nükleer tesisi olan Akkuyu Nükleer Güç Santrali, dört VVER-1200 tipi reaktörle planlanmış olup, ilk ünitenin yakıt yükleme süreci 2025 için öngörülmektedir. Ancak proje, 2026’da tam faaliyete geçmesi hedeflenmesine rağmen çeşitli teknik ve idari gecikmeler yaşamaktadır². Günümüzde Türkiye’nin toplam ithalatının yaklaşık beşte birini enerji kaynakları oluşturmaktadır.

Türkiye’nin nükleer enerji elde etme çabası Soğuk Savaş dönemine dayanan bir tartışmadır. 1956’da kurulan Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, devletin radyasyon ve nükleer enerji politikasını yönlendiriyor. Bu bağlamda, bilim insanları ve politikacılar nükleer reaktörlerin olası risk analizlerini doğru biçimde yapmalı; temiz ve ucuz enerjiye ilişkin alternatif politikalar geliştirmelidir. Sanayileşmiş ve ekonomik olarak hızla kalkınan devletlerden olan Türkiye’nin nükleer enerjinin sağladığı avantajlara, enerji hususunda dışa bağımlılığı azaltmanın yollarına ve tüketim gereksinimlerine rasyonel olarak bakılmalıdır³. Ekonomik, coğrafi, askerî, sosyal ve jeopolitik unsurların bütüncül biçimde analiz edilmesi, Türkiye’nin nükleer enerji ve savunma politikalarının yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Thompson ve György Konrád’a göre, Soğuk Savaş, potansiyel bir küresel nükleer felaket yerine, ABD ve Sovyetler Birliği için karşılıklı olarak faydalı bir “jeopolitik drama” idi⁴. Soğuk Savaş koşullarında ABD dış politikası Sovyetlerin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’e yayılmasını engellemeyi amaçlayacak bir şekilde formüle edilmişti. Türkiye’nin coğrafi konumu bu çevreleme politikasına uyuyordu: ABD, Türkiye’yi Sovyetler Birliği’ne karşı bir engel, NATO’nun Güney kanadının koruyucusu ve Ortadoğu ile Doğu Akdeniz’de önemli bir askeri üs olarak algılıyordu. Daha savaş devam ettiği dönemde ABD Stratejik Hizmet Bürosu (Office of Strategic Service-OSS) Adana’daki Amerikan Elçisinin yazlık evini gizli bir istihbarat üssü haline getirmişti⁵. Soğuk Savaş yıllarında ABD’nin TROJAN planı çerçevesinde Türkiye’ye yönelik askeri stratejik düzenlemeleri, 21 Ağustos 1946’da ABD İçişleri Bakanı Dr. Paul S. Galtsoff ile yapılan görüşmeden itibaren belirginleşmiştir. SSCB’nin 1949’daki başarılı nükleer denemesi, Türkiye’nin güvenliğini doğrudan tehdit etmiş; bunun üzerine 28 Eylül 1949’da Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak’ın ABD Büyükelçisiyle yaptığı görüşmede, iki ülke arasında

¹“Number of operable nuclear power reactors worldwide as of May 2023”, <https://www.statista.com/statistics/267158/number-of-nuclear-reactors-in-operation-by-country/> (Erişim Tarihi:18.08.23)

²“Türkiye to initiate trial production at Akkuyu in 2025: Turkish energy min.”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/en/energy/nuclear/turkiye-to-initiate-trial-production-at-akkuyu-in-2025-turkish-energy-min> (Erişim tarihi: 14.11.2025)

³Hüseyin Eş, Sibel Işık, Cemalettin Ayas, “Türkiye için yeni bir sosyo-bilimsel tartışma: Nükleer ile yaşam”, *Turkish Journal of Education*, 5/2, 2016, s. 5. Ayrıca bkz. Emrah Akyüz, “Türkiye’nin Nükleer Enerji Politikası ve Terör Tehdidi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 40, 2015, s. 542. Ayrıca bkz. Can Kasapoğlu, Sinan Ülgen, “Türkiye-Rusya-Abd Üçgeninde Stratejik Silah Sistemlerine Dair Tercihler ve Sonuçları”, *EDAM, Dış Politika Güvenlik*, 2019, s. 3.

⁴Edward P. Thompson, *Beyond The Cold War: Not the Dimpleby Lecture European Nuclear Disarmament*, Merlin Press, London, 1982, s. 26.

⁵Selin M. Bölme, “Soğuk Savaş’ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim”, *Uluslararası İlişkiler*, 9/34, 2012, s. 63.

askeri üslerin kurulmasına dair ilk prensip anlaşması sağlanmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin NATO üyesi olmadan önce ABD üslerine ev sahipliği yapma sürecinin başlangıcını oluşturmuştur.

Konuyla ilgili Selin Bölme şu cümleleri çok yerinde kullanmıştır:

“Demokrasi ve özgürlük söylemine dayanan değerler, açık pazar anlayışı ve Amerikan kültürünün bir araya gelmesi ile güçlü bir ideolojik taban inşa edilmiş ve bunun bir parçası olarak tasarlanan askerî üsler, yaratılan iki kutuplu dünya ve Komünizm tehdidi altında kolaylıkla müttefik devletlerde kendilerine sağlam yerler bulmuşlardır. Bu askeri yapılanmalar bulundukları toprakların sermaye, mallar ve hizmetler için devasa bir pazara dönüşmesinde rol oynamakla kalmamışlar, Amerikan askerî gücünün gölgesini hissettirerek kapitalist ekonominin sağlıklı bir şekilde işleminde etkili olmuşlardır”⁶.

Böylece, Sovyet tehdidine karşı güvenlik sağlamayı amaçlayan Türkiye, bu ilişkiler ağında gönüllü olarak yer almıştır. ABD'nin nükleer şemsiyesi altında konumlanan Türkiye, bölgesel güç dengeleri içinde güvenlik garantisi arayışını sürdürmüştür. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 18 Kasım 1951 tarihli telgrafında Türkiye'nin “İngiltere'den daha uygun bir nükleer üs” olabileceği vurgulanmış; 3 Mayıs 1955 tarihli Atom Enerjisi Anlaşması⁷ ile Türkiye'ye araştırma reaktörleri kurulması, yakıt temini ve teknik eğitim konularında destek verilmiştir. Bu anlaşmalar, Türkiye'nin nükleer enerjiyi sadece enerji üretimi değil, aynı zamanda savunma stratejilerinin bir unsuru olarak görmeye başladığını göstermektedir.

Çalışma, 1949–1990 yılları arasında Türkiye'nin ABD ile yürüttüğü nükleer anlaşmalar, askeri üs politikaları ve enerji iş birliklerinin diplomatik arka planını değerlendirmektedir. Bu kapsamda çalışma, Türkiye'nin nükleer enerjiyi yalnızca bir enerji kaynağı değil, aynı zamanda güvenlik, egemenlik ve dış politika aracı olarak nasıl kullandığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin Stratejik Savunma Politikaları

19 Mart 1945'te Türkiye, 1925 tarihli Türkiye–SSCB Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın yenilenmesini talep ettiğinde, Sovyetler Birliği bu talebin ancak Türkiye'nin Boğazların ortak savunmasını kabul etmesi hâlinde karşılanabileceğini bildirmiştir. 7 Haziran'da Sovyetler Birliği, Türkiye'ye yönelik revizyonist taleplerini genişleterek Kars ve Ardahan'ın iadesiyle birlikte Boğazlar'da üs edinme yönünde diplomatik baskı kurmuştur. Bu sorunu SSCB lideri Stalin Temmuz 1945'te Potsdam Konferansı'nda İngiltere ve ABD ile yeniden gündeme getirmiştir. ABD Başkanı Harry S. Truman, o dönemde Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki savunma politikasını “Avrupa'nın su yollarının bencilce kontrolü” ve “son iki yüzyılda Avrupa'daki savaşların kalıcı nedenlerinden biri” olarak tanımlamıştır⁸. Böylece ABD, Yunanistan ve Türkiye'yi Sovyet nüfuzundan uzak tutmalı ya da Ortadoğu'nun stratejik üsleri, iletişim hatları ve kaynaklarının kaybını göze almalıydı⁹.

Stalin'in taleplerine paralel olarak, 23 Şubat 1945'te imzalanan Türkiye–ABD anlaşması uyarınca Türkiye, olası Sovyet tehdidine karşı korunmak amacıyla ABD'den sivil ve askerî danışman desteği alacak ve belirli stratejik bölgeleri Amerikan üslerine açacaktı. Çünkü anlaşmanın ikinci maddesine esasen, “Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti, tedarik edebilmek vaziyetinde bulunduğu ve müsaade edebileceği maddeleri, hizmet-

⁶Selin M. Bölme, “Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askerî Üsler: Süreklilik ve Değişim”, s. 65.

⁷“Türk-Amerikan Atom anlaşması”, *Cumhuriyet*, 3 Mayıs, 1955, s. 1.

⁸Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dışişleri Bakanlığı, *Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı (TDA)*, 571/68216-298511-79 (Truman'ın Boğazlar meselesine yönelik 9 Ağustos 1945 tarihindeki nutku), s. 1 (9 Ağustos 1945).

⁹Ayşe Ömür Atmaca, “The Geopolitical Origins of Turkish-American Relations: Revisiting the Cold War Years”, *All Azimuth*, 3/1, 2014, s. 25.

leri, sühuletleri veya malumatı Amerika Birleşik Devletleri'ne temin edecektir"¹⁰. Anlaşmanın akabinde, 21 Ağustos 1946'da ABD İç İşleri Bakanı Dr. Paul S. Galtsoff'la yapılan röportajdan anlaşılmaktadır ki, Galtsoff'un köken olarak Rus olduğu için Sovyetlerin politikasını yorumlamak ve Sovyet ABD ilişkilerini onunla yönlendirmek esas alınmıştır. Galtsoff, SSCB'li nükleer araştırmacı Dr. Aleksandrov ile yaptığı görüşmede, Karadeniz kıyısının ve "Demir Perde" sınır bölgelerinin ABD'nin nükleer politikasında kritik öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Raporda Galtsoff, Sovyetlerin nükleer deneme planlarına, ABD'nin sınır devletlere yönelik nükleer çalışmalara dikkatini yönlendirileceğini belirtmiştir¹¹. CIA'nin 22 Aralık 1948 tarihli raporunda, ABD'nin güvenliğini etkileyen faktörler arasında Türkiye'nin coğrafi ve sosyo-politik konumu da analiz edilmiştir. Askerî açıdan Türkiye'nin Sovyetleri caydırıcı nitelikte olduğu vurgulanmıştır. Rapora göre, bölgedeki demokratik istikrarın, güvenliğin ve ekonomik dengenin korunması açısından Türkiye'nin stratejik önemi vurgulanmıştır¹². 25 Mayıs 1948'de ABD Büyükelçisi Edwin C. Wilson sonradan kurulacak olan İskenderun-Adana civarında askerî bir hava üssü yapılması için Türkiye'den yetkililerle görüşmüştür¹³. 12 Mayıs 1949'da ABD Stratejik Hava Komutanlığı bünyesinde AD HOC¹⁴ birimince hazırlanan raporda, "Sovyetler'in olası hava saldırısına karşı savunulması gereken bölgelerin analizi" yapılmıştır. TROJAN planı olarak bilinen bu askeri stratejik ehemmiyetli belge, ihtimal olunan SSCB saldırı olasılığına yönelik hazırlanmıştır. Raporun Türkiye'ye ait kısmında şöyle yazmaktadır:

*"Sovyet kara kuvvetleri için en ağır askeri malzeme taahhütleri ve harcamaları Yakın ve Ortadoğu ve Avrupa hattı boyunca olacaktır... Sovyetler Birliği, muhtemelen Ortadoğu'daki genel taarruzla eş zamanlı olarak Türkiye'ye saldırıyı gerekli görecektir. Ankara-İzmir hattının ve İskenderun bölgesinin konsolide edilebileceği tahmin edilmektedir. Türkiye ve İskandinavya'ya yönelik ilk operasyonlarda ve daha az ölçüde Uzak Doğu'da, Kızıl Ordu'nun taşınması, korunması ve desteklenmesi için büyük ölçüde donanmaya güvenilmelidir"*¹⁵.

Raporda ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri açısından stratejik öneme sahip bölgelerin, Sovyetler Birliği tarafından gerçekleştirilebilecek muhtemel bir nükleer saldırıya maruz kalma olasılığı da değerlendirilmiştir. Türkiye'nin stratejik konumu belirlenmiş, coğrafyanın siyasi ve askerî açıdan güçlendirilmesinin orada konuşlandırılacak askeri hava üslerinin önemine dikkat çekilmiş, Türkiye'de ABD tarzı askeri eğitimin ve ekonomik kalkınmanın ehemmiyeti vurgulanmıştır¹⁶. ABD'nin bölgeye yönelik ilgisi, SSCB'nin başarılı nükleer denemesinin ardından yeniden gündeme gelmiştir.

29 Ağustos 1949'da Kazakistan'ın Semipalatinsk bölgesinde SSCB'nin gerçekleştirdiği atom silahı denemesinin başarılı olması, yakın coğrafyada siyasi hareketliliği artırmıştır. Böylece SSCB, dünyanın ikinci nükleer silaha sahip devleti hâline gelmiştir. Bu gelişme, ABD'nin Sovyetler Birliği'ne en yakın bölgelerde askerî üs ve tesisler konuşlandırma sürecini hızlandırmıştır¹⁷. 24 Eylül 1949'da ABD'nin Ankara Büyükelçiliği tarafından Dışişleri Bakanlığına gönderilen diplomatik notada, Sovyetler Birliği'nin atom denemesinin sonuçları, Atlantik Paktı Savunma Planı'nın oluşturulma süreci ve nükleer alanda ABD, Birleşik Krallık ve Fransa arasındaki koordinasyon hakkında değerlendirmelere yer verilmiştir. Mektupta, SSCB'nin nükleer

¹⁰Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında 23 Şubat 1945 tarihinde Ankara'da imzalanan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Mart 1941 tarihli kanununda yazılı yardımla ilgili esaslara ilişkin olan Anlaşmanın onaylanması hakkında kanun, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc027/kanuntbmmc027/kanuntbmmc02704780.pdf (Erişim Tarihi:18.08.23)

¹¹USA, National Security Archives (NSA), NND-949670, Interview with Dr. Paul S. Galtsoff, s. 1-4 (21 Ağustos 1946).

¹²CIA Archives (CIA), RDP-78-01617A001400020001-3, Turkey, s. 44 (22 Aralık 1948).

¹³Selin M. Bölme, "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim", s. 68.

¹⁴Belirli bir sorunu çözmek için kurulan geçici komite

¹⁵NSA, NND-883120, Evaluation of Effect on Soviet War Effort Resulting From The Strategic Air Offensive, s. 52 (12 Mayıs 1949).

¹⁶NSA, NND-883120, Evaluation of Effect on Soviet War Effort Resulting From The Strategic Air Offensive, s. 1-270 (12 Mayıs 1949).

¹⁷Sinan Kıvanç, "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki ABD Üs ve Tesisleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 101, 2020, s. 208.

denemelerine karşı NATO'nun askerî yapılanmasına ilişkin değerlendirmelerde bulunan Büyükelçi George Wadsworth, Amerika Millî Müdafaa Teşkilatı'nda artık daha fazla gecikmeye yer kalmadığı kanaatini dile getirmiştir. Büyükelçi George Wadsworth Atlantik Paktı Müdafaa teşkilatında daimî askeri grubun oluşturulduğunu yazmış ve beş bölgesel müdafaa grubuna direktif vermekle görevlendirildiğini belirtmiştir¹⁸.

27 Eylül 1949'da Türkiye'nin güvenliğine ilişkin Behiç Erkin ile ABD Dışişleri Bakanlığı Yakınoğu İşleri Bakan Yardımcısı arasında yapılan görüşmede, ABD temsilcisi Türkiye'ye verilen önemin sürdüğünü, bölgeye olan ilgilerinin arttığını ve ABD'ye döndüğünde Atlantik Paktı'nın onaylanmasının ardından Türkiye konusunu yeniden değerlendireceğini belirtmiştir¹⁹. SSCB'nin başarılı nükleer denemesi Türkiye'nin güvenliğini tehdit altına alınca, bu görüşmeden bir gün sonra, 28 Eylül 1949'da Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, ABD Büyükelçisi ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede Bakan, Sovyetler Birliği'nin atom bombasını geliştirdiğine dair haberin ülkede yarattığı etkiyi dile getirmiştir. Büyükelçi ise paniğe gerek olmadığını belirterek, atom silahı kapasitesi bakımından Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği'nden üstün konumda olduğunu ifade etmiştir²⁰. Görüşmeden bir gün sonra, 29 Eylül 1949 tarihinde Bakan Necmettin Sadak, hazırladığı raporda, Sovyetler Birliği'nin nükleer denemesine rağmen Türk halkının, Amerika Birleşik Devletleri'nin üstünlüğüne duyduğu güven nedeniyle herhangi bir paniğe kapılmadığını ifade etmiştir. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin olası bir Sovyet saldırısına karşı güçlü bir savunma iradesine sahip olduğunu, ancak her iki tarafın da nükleer silaha sahip olması nedeniyle, Türkiye'nin feda edilmesi ihtimalini içeren olası bir uzlaşmanın ciddi endişelere yol açtığını ifade etmiştir²¹. 30 Eylül 1949'da Behiç Erkin'in ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı ve Müsteşar Vekili ile yaptığı görüşmede, Rusya'daki atom bombası denemelerinin ardından Türkiye'de gerekli ek güvenlik önlemlerinin alınmasının kolaylaşacağı, Akdeniz ittifakının gerekli güvenceyi sağlayamayacağını, buna karşın Türkiye ile ABD arasındaki ittifakın siyasî açıdan benzersiz bir bağ kurma imkânı sunduğunu ifade etmiştir²². Böylece, ABD'nin Türkiye'yi sadece Sovyet tehdidine karşı bir tampon olarak değil, aynı zamanda Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki güç projeksiyonunu destekleyen bir müttefik olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Behiç Erkin'in istifasından sonra da Türkiye Hükûmeti, stratejik savunma alanındaki politik faaliyetlerini sürdürmüştür.

10 Ekim 1949'da Bakan N. Sadak'ın Ankara'daki ABD Sefirliğine yaptığı ziyarette Büyükelçi George Wadsworth Akdeniz müdafaaasını kilitleyen bir emniyet sisteminin sakatlandığını ve çürüklüğünü teyit etmiş, evvela Atlantik Müdafaa paktının tasdikini sonra da Türkiye'nin vaziyetinin mütalaa edileceğini belirtmiştir²³. 14 Ekim 1949'da ABD Dışişleri Bakanlığı Yakınoğu Dairesi'nde Türkiye'nin güvenliğine dair gerçekleştirilen görüşmede, Amerikan diplomatik çevrelerinin Yunanistan ve Türkiye'nin ittifakın askerî yapısı bakımından stratejik önemini değerlendirdikleri ifade edilmiştir²⁴. Oluşan güvenlik tehdidi, ABD'nin uzun süredir beklediği gönüllü hegemonya isteğini gerçekleştirmesini hızlandırmıştır. Böylece, Türkiye ile ABD arasında üs görevini üslenecek havaalanları ve tesislerin inşasında ABD ile prensip anlaşmasına varılmıştır²⁵. Türkiye'nin

¹⁸TDA, 502/23888-103602-7 (SSCB'nin nükleer denemelerine karşı NATO'nun askerî kanadındaki çalışmalar) (24 Eylül 1949)

¹⁹TDA, 502/23888-103602-6 (SSCB'nin nükleer deneme yapması üzerine Türkiye'nin güvenliği hakkında BE Erkin'in ABD Dışişleri Yakınoğu Bakan Yrd'yla yaptığı görüşme) (27 Eylül 1949).

²⁰TDA, 502/23888- 103602-6 (28 Eylül 1949).

²¹TDA, 502/23888-103602-5 (SSCB'nin nükleer deneme yapması üzerine Türkiye'nin güvenliği hakkında ABD Sefiri ile Bakan Sadak arasındaki görüşme) (29 Eylül 1949).

²²TDA, 502/23888-103602-3 (SSCB'nin nükleer deneme yapması üzerine Türkiye'nin güvenliği hakkında BE Erkin'in ABD Hariciyesi Bakan Yardımcısıyla ve Müsteşar Vekiliyle yaptığı görüşmeler) (30 Eylül 1949); "Atoma karşı savunma", *Cumhuriyet*, 30 Eylül, 1949, s. 1.

²³TDA, 502/23888-103602-2, (SSCB'nin nükleer deneme yapması üzerine Türkiye'nin güvenliği hakkında Bakan Sadak'ın Ank'daki ABD Sefiriyle yaptığı görüşme üzerine BE Erkin'in yorumları) (10 Ekim 1949).

²⁴TDA, 502/23888-103602-1, (SSCB'nin nükleer deneme yapması üzerine Türkiye'nin güvenliği hakkında BE Erkin'in ABD Dışişleri Yakınoğu Genel Müdürüyle yaptığı görüşme) (14 Ekim 1949).

²⁵Selin M. Bölme, "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askerî Üsler: Süreklilik ve Değişim", s. 69.

NATO üyesi olmadan önce ABD askeri üslerini kendi sınırları içerisinde konuşlandırması prosedürü böylece başlamıştır. Türkiye'nin nükleer politikası, Soğuk Savaş dönemi boyunca realizm teorisinin temel kavramları olan güvenlik ikilemi ve caydırıcılık ilkeleri çerçevesinde şekillenmiştir. ABD'nin nükleer şemsiyesi altında konumlanan Türkiye, bölgesel güç dengeleri içinde güvenlik garantisi arayışını sürdürmüştür.

2. ABD Askeri Üslerinin Türkiye'deki Faaliyetleri

9 Nisan 1950'de CIA tarafından hazırlanan "Sovyetlerin Atom Bombasına Sahip Olmasının ABD'nin Güvenliği Üzerindeki Etkileri ve Doğrudan Sovyet Askerî Eylemi Olasılıklarının Tahmini" başlıklı raporda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet politikasındaki eğilimler incelenmiş ve Sovyetler Birliği'nin nükleer kapasite kazanmasının, özellikle Türkiye ve Batı Almanya gibi bölge ülkeleri üzerindeki olası etkileri değerlendirilmiştir. Rapora göre, olası bir nükleer savaş durumunda bu bölgede "devrim niteliğinde bir durum" ortaya çıkabilirdi. Bölgenin komünistleşmesini önlemek amacıyla ABD'nin kapitalist değerleri güçlendirmesi, serbest piyasa politikalarını geliştirmesi ve bölgenin güvenliğini sağlaması gerektiği vurgulanmıştır²⁶. Aynı dönemde Yugoslavya'nın Kominform'dan ayrılarak Sovyetler Birliği'nin etkisinden uzaklaşması, Orta ve Yakın Doğu'daki jeopolitik dengeleri değiştirmiş ve ABD'nin Türkiye'de askerî üs ve tesisler kurma yönündeki stratejik planlarını hızlandırmıştır. 8 Ocak 1951'de hazırlanan raporda ABD, Akdeniz'deki hegemonyasını güçlendirmek için Türkiye'nin stratejik önemine dikkat çekmiş ve Türkiye'de konuşlandıracağı üs ve tesisleri kendi lehine kullanacağını bildirmiştir. ABD karşılıklı anlaşmalarla, Türkiye'de bulunduracağı üs ve tesisleri ABD lehine kullanıma açacağını bildirmişti²⁷. Türkiye'ye yapılacak sermaye transferlerinin, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu coğrafyadaki yumuşak güç unsurlarını güçlendireceği ve nüfuz alanını genişleteceği açıktı. ABD Devlet Dairesi'nin 18 Kasım 1951'de Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta, Türkiye'nin İngiltere'ye kıyasla daha uygun bir nükleer üs olabileceği vurgulanmıştır. Senatör Edwin Johnson'a göre, İzlanda, Kuzey Afrika ve Türkiye, İngiltere'ye kıyasla nükleer üs olma açısından daha uygun kapasiteye sahipti. Sonuç olarak, Sör Churchill ile görüşmelerin ardından, 25 Kasım'da İngiltere'ye sevk edilecek nükleer başlıklar İzlanda'ya yönlendirilmiştir²⁸. Türkiye'ye konuşlandırılması öngörülen nükleer başlıklar hakkında yerel hükümetle diplomatik temaslar başlatılmış, Türkiye ise bu sürece ilişkin talebini kararlılıkla sürdürmüştür. 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti, ABD'nin Türkiye'de üs ve tesis kurma talebine ön koşul olarak Türkiye'nin NATO üyeliğini önermiştir²⁹. Ocak 1951'de toplanan ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nde, Sovyetler Birliği ile öngörülen savaş planında Türkiye'nin ve burada konuşlandırılacak üslerin belirleyici rol oynayacağı görüşü ön plana çıkmıştır. ABD'nin Yakın ve Orta Doğu'daki güvenlik ve siyasi hedeflerine ulaşabilmesi için Türkiye ve Yunanistan ile karşılıklı güvenlik düzenlemeleri yapması gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır. Türkiye'nin Kore Savaşı'nda Birleşmiş Milletler çatısı altında göstermiş olduğu askerî katkı, ülkenin Batı ittifakıyla siyasi ve güvenlik temelli yakınlaşmasını hızlandırmış, NATO üyeliği sürecinde belirleyici bir unsur olmuştur. Bunun yanı sıra, Türkiye'deki askerî üslerin kullanımına ilişkin müzakereler ve bu konudaki stratejik önemin vurgulanması da üyelik kararını pekiştiren tamamlayıcı bir etken olarak değerlendirilmiştir³⁰. Bu veriler ışığında, Türkiye'nin nükleer ve askerî üslerle ilgili politikaları yalnızca güvenlik endişelerine değil, aynı zamanda ABD ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine dayalı uzun vadeli bir strateji olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, nükleer üslerin konuşlandırılması sürecindeki diplomatik temaslar, Türkiye'nin

²⁶ NSA, DDA. REG. 771763, Estimate Of The Effects Of The Soviet Possession Of The Atomic Bomb Upon The Security Of The Us And Upon Probabilities Of Direct Soviet Military Actions, s. 17 (9 Nisan 1950).

²⁷ Sinan Kıvanç, "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki ABD Üs ve Tesisleri", s. 212.

²⁸ NSA, NND-852931, Department of State Telegraph, s. 1-2 (18 Kasım 1951).

²⁹ "Kızıl tecavüze karşı tedbirler alınıyor", *Milliyet*, 14 Mayıs, 1950, s. 1.

³⁰ Sinan Kıvanç, "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki ABD Üs ve Tesisleri", s. 215. Ayrıca bkz. Selin M. Bölme, "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askerî Üsler: Süreklilik ve Değişim", s. 68.

uluslararası siyasette aktif bir müzakereci rol üstlendiğini ve NATO üyeliği kararını pekiştiren stratejik bir etken olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

Önceden belirlenmiş stratejik plan çerçevesinde hareket eden ABD Askerî Komisyonu, bölgedeki kritik noktalara üslerin yerleştirilmesi sürecini vakit kaybetmeksizin başlatmıştır. Kocaeli'nde bulunan Karamürsel Üssü, ABD'nin Türkiye'de kurduğu ilk büyük gözlem üssüydü ve 1975'te silah ambargosu nedeniyle Türkiye tarafından kapatılana kadar en önemli üs olarak işlev gördü. 1950'lerin ortalarında Samsun, Trabzon ve Sinop'ta ABD istihbarat gözetleme üssü kullanıma açıldı. Ankara Belbaşı'nda kurulan ABD tesisleri, Sovyet nükleer denemelerini izlemiş; İstanbul yakınlarındaki Anadolu Kavağı'nda ise küçük bir üs faaliyet göstermiştir³¹.

Eklere verilen tablodan da anlaşıldığı üzere, Türkiye bir NATO üyesi olarak, konuşlandırılmış 489 nükleer silahla denizasırlı ülkelerde 4. sırada yer almıştı (1985). Türkiye'deki beş nükleer silahlı hava üssü Sovyetler Birliği'nin menzili içinde bulunmaktaydı. Güney merkezdeki İncirlik'teki ana ABD muharebe üssü, aynı zamanda Ortadoğu için önemli bir iletişim ve hazırlık üssü olmuştu. Sovyet Füze testleri Piriçlik' ten izlenilmekteydi³².

31 Mart 1953 tarihinde yapılan "Ulusal Güvenlik Konseyi'nin özel toplantısında" komünizmle mücadele yürütmek için yapılan tartışmalarda Yakın ve Ortadoğu'nun önemi vurgulanmış, Türkiye'nin komünizmle mücadelede güçlü olduğu ABD yardımı ve müdahalesi gerekmeksizin bu mübarezede başarılı iş çıkardığı belirtilmişti. Buna ilaveten, olası nükleer saldırıda Türkiye'nin ek yardıma ihtiyacı olacağı, bu davada onu yalnız bırakmanın doğru olmayacağı vurgulanmış, ABD'nin gereken her türlü yardımdan kaçınılması gerektiği detaylandırılmıştı. Toplantıda nükleer araştırmaların önemi, araştırma laboratuvarların yerleştirilmesi gereken noktalar ve olası bütçe tartışılmıştır³³. ABD'nin Türkiye ile yakınlaşması her iki devletin askerî açıdan gelişimi ve siyasi ilişkilerini şekillendirmişti. Bununla birlikte, istenmeyen nükleer savaştan kaçınma politikası izleyen D. Eisenhower, SSCB ile ilişkileri dengeli tutmaya meyilliydi.

9 Aralık 1953 tarihinde ABD Başkanı Eisenhower'ın nükleer teknolojinin barışçıl amaçlarla paylaşılmasına yönelik Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı kurulmasını öneren BM Genel Kurulu konuşması fazlasıyla önem arz etmektedir. Başkan konuşmada esas konuya ilaveten, Atomik silahlanma yarışının önlenmesini, ABD-İngiltere- Fransa arasında Bermuda konferansının yapılmasını, SSCB'nin de bulunacağı başka bir toplantının daha yapılmasını önermişti³⁴. D. Eisenhower'ın önerdiği Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na Türkiye'nin de dahil edilmesi öngörülmekteydi. Başkanın konuşmasına binaen 6 Ekim 1955'te Pentagon tarafından "Atomik Planlama Konusunda Devlet Savunma Konferansı" yapılmıştı. Konferansta General Greunter şöyle bir açıklama sunmuştu: *"Şimdi Türkiye gibi bir ülkeyi ele alalım. Henüz onlara neyin çarptığını tam olarak öğrenmeye başlamadılar, ama ara sıra gelip herkese soruyorlar, "Acaba bu atomik topun bir kısmını alabilir miyiz?" ve bunu top olarak düşünecekler çünkü onlar sadece bunu böyle görebilirler"*³⁵. Konuşmadan anlaşılmaktadır ki, Türkiye'nin siyasi çevreleri nükleer silahlara ilgi göstermiş ve bu silahların elde edilme yollarını araştırmıştır. Lakin D. Eisenhower'ın önergesine sadık kalmayı yeğleyen ABD, Nükleer Enerjinin sadece barışçı amaçlarla kullanılması konusunda Türkiye ile anlaşma yapmayı önemli bulmuştu.

³¹ Ayşe Ömür Atmaca, *Old Game In A New World: Turkey And The United States From Critical Perspective*, Middle East Technical University, Ankara, 2011, s. 83.

³² William M. Arkin, Richard W. Fieldhouse, "Nuclear Battlefields: Global Links in the Arms Race, Ballinger Publishing Company, Massachusetts, 1985, s. 232

³³ NSA, E.O. 12958. SEC.3.6.(b), Ulusal Güvenlik Konseyi'nin özel toplantısında, s. 4 (31 Mart 1953).

³⁴ TDA, 502/22130-95681-1, (ABD Başkanı Eisenhower'ın nükleer teknolojinin barışçıl amaçlarla paylaşılmasına yönelik Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı kurulmasını öneren BM Genel Kurulu konuşması) (9 Aralık 1953)

³⁵ NSA, AAD-951004, Atomik Planlama Konusunda Devlet Savunma Konferansı, s. 40 (6 Ekim 1955).

3 Mayıs 1955'te imzalanan anlaşma ile iki hükümet, atom enerjisi alanında iş birliği yapmayı ve Türkiye'de araştırma reaktörlerinin inşası için gerekli yakıt ve diğer nükleer maddelerin Türkiye'ye sağlanmasını kararlaştırmış; reaktörlerin inşasının özel ABD firmaları tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Anlaşma, ayrıca ileride enerji üretimi için kullanılacak reaktörlerin imalatı konusunda iki hükümetin iş birliği yapmasını da sağlamaktaydı. Türkiye Hükûmeti, sağlanan yakıt ve diğer nükleer maddelerin yalnızca araştırma amacıyla kullanılacağını taahhüt etmiş ve araştırmanın ilerleyişi hakkında ABD Hükûmeti'ne bilgi vermeyi kabul etmiştir. 10 sene müddetine akdedilen anlaşmada, Türkiye'nin bütün yakıt ve reaktör unsurlarının ABD'ye iadesi şart koşulmuştu. Nükleer maddeler hiçbir durumda silah veya harp vasıtası olarak kullanılmaz, üçüncü bir devlet veya unsura geçmesi kabul edilemezdi. Madde üzerinde yapılacak araştırmalar ABD'den gelen teknisyen ve mühendisler tarafından gerçekleştirilecekti³⁶. Hemen akabinde, Türkiye Hükûmeti ve ABD tarafından, Türkiye'ye verilen teçhizat, aletler ve maddelerin sadece barışçıl amaçlarla kullanılmasını gerektiren ve bunun için bir emniyet kontrolü sistemi kuran 10 Haziran 1955 tarihli "Muaddel İş birliği Anlaşması" çerçevesinde Atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanılması hususunda iş birliği yaptıkları anlaşılmaktadır³⁷. Böylece, Türkiye'nin ABD ile stratejik yakınlaşmasının yalnızca askeri değil, aynı zamanda diplomatik ve bilimsel boyutları olduğu söylenebilir. Nükleer üslerin konuşlandırılması ve laboratuvar altyapısının kurulması, Türkiye'nin Soğuk Savaş'ta güvenliğini temin etmenin ötesinde, Batı ittifakıyla entegrasyonunu ve uluslararası nükleer iş birliğine katılımını da pekiştiren bir araç olmuştur.

Diğer taraftan, 30 Haziran 1956'da K.E. Voroshilov, N.F. Bulganin, N.S. Kruşçev, A.I. Mikoyan ve İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi ile yapılan görüşmenin protokol kaydına göre, N.S. Kruşçev, Türkiye'nin Sovyetler karşısında güçsüz olduğunu ve bu nedenle müttefik arayışına girdiğini belirtmiştir. Kruşçev, konuşmasına Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile çatışması ve uzaklarda müttefik araması durumunda, müttefik yetişmeden Türkiye'nin yok olacağını ifade ederek devam etmiştir. Kruşçev, Türkiye topraklarını bombalamak için yedi hidrojen bombasının yeterli olacağını açık bir şekilde belirtmiştir.³⁸ Aynı toplantıda K.E. Voroshilov – *"Türkiye'nin Bağdat Paketi'ne üyeliği ve Sovyetler Birliği'ne karşı düşmanca konumu hiç de zararsız değil. Türkiye'nin yabancı birliklere, yabancı donanma gemilerine, yabancı askeri üslere ev sahipliği yaptığının farkındayız. Bütün bunlar kime yönelik? Bize karşı, Sovyetler Birliği'ne karşı. Tabii Türkler veya Türk topraklarından birileri bize zarar vermeye kalkarsa, Türkiye kötü, çok kötü sonuçlarla karşılaşır. Lakin şimdilik olası saldırıya hazır olduğumuz gibi, bizim saldırma niyetimiz yok"*³⁹ diye bir açıklama yapmaktadır. ABD'nin Türkiye'nin savunması konusunda dengeli bir tutum sergilemesi ve SSCB'nin zaman zaman agresif olarak değerlendirilebilecek açıklamaları, Türkiye Hükûmeti'nin kriz anlarında tarafını seçmesine neden olmuştur.

Öyle ki, Süveyş Krizi çıktığında müttefikler Türkiye üslerini kullanılmaya başlamıştı. NATO üyesi olan Türkiye'nin anlaşma gereği İzmir'deki Deniz, Hava ve Kara Görev kuvvetleri Yakın Doğu'da tek taraflı eylem öngören INCSPÉCOMME OP Planı 215-56'nın desteği için şartlarını merkeze sunduğunu belirtmişti. Böylece kriz patlak verdiğinde, ABD Hava Kuvvetlerine ait uçaklar geçici olarak Adana'da konuşlandırılmıştı⁴⁰. Amiral Boone Cincelm Türkiye'ye vardığında (CINCSPÉCOMME komutasını etkinleştirerek), Dışişleri Bakanlığı, üslerin tahkimatının ABD personelinin tahliyesiyle ilgili olduğunu ve ABD askeri güçlerinin bölgeye olası

³⁶ TDA, 502/24174-105943-1, 24174-105943-2, (Nükleer Enerjinin barışçı amaçlarla kullanılması konusunda Türkiye-ABD anlaşmasının özeti) (3 Mayıs 1955).

³⁷ Resmi Gazete, S. 13157, 25.3.1969, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc052/kanunbmmc052/kanunbmmc05201130.pdf (Erişim Tarihi:18.08.23)

³⁸ NSA, Secret. Copy N. 4 for N. 419/op 30.VI.1956, Protocol Recording of Conversation K.E. Voroshilov, N.F. Bulganin, N.S. Khrushchev, A.I. Mikoyan, with the Shah of Iran Mohammed Reza Pahlavi, s. 5 (30 Haziran 1956).

³⁹ NSA, Secret. Copy N. 4 for N. 419/op 30.VI.1956, Protocol Recording of Conversation K.E. Voroshilov, N.F. Bulganin, N.S. Khrushchev, A.I. Mikoyan, with the Shah of Iran Mohammed Reza Pahlavi, s. 17 (30 Haziran 1956).

⁴⁰ NSA, CRC 262, SUEZ CRISIS, 1956 (U), Center For Naval Analyses, s. 27 (30 Haziran 1956)

müdahalesiyle ilgili olmadığını ABD Savunma Bakanlığı'na bildirmiştir⁴¹. Türkiye'ye müdahale edemeyeceğinden Moskova, İngiliz ve Fransızların Akdeniz ile Kızıldeniz'deki nakliye yollarını kapatmasını protesto etme amaçlı, 4 Kasım'da Budapeşte'ye saldırmıştı. Kriz zamanı bir istihbarat kaynağı, Sovyetlerin altı savaş gemisinin (bir kruvazör ve en az üç muhrip dahil) Karadeniz'den Türk Boğazlarından geçmesi için izin istediğini bildirmişti. İstihbarat çevrelerinde yayılan söylentiye göre, Sovyet Kara Kuvvetleri'nin Türkiye sınırı boyunca büyük ölçekli yeniden konuşlandırıldığı bildirilmişti. Türkiye Hükümeti, Sovyetler tarafından ciddi şekilde tehdit edilmekteydi; bu nedenle Altıncı Filo'dan lojistik ve maddi destek talep edilmiştir. Ankara, Türk birliklerinin tüm personel istasyonlarda 24 saat esasına göre 1. bölüme yerleştirildiği bildirmişti. Kriz döneminde SSCB, Mısır'a silahlı müdahale tehdidinde bulunursa, ilk saldırılar için Karadeniz bölgesinde bulundurduğu savaş gemilerini ve uçaklarını kullanabilirdi. Montrö Sözleşmesi uyarınca Türkiye, Boğazlardan geçiş konusunda Sovyetleri kontrol etmekle yükümlüydü. Nitekim bu uygulanmış ve Sovyetler krize müdahale edememiştir.⁴² Sonuç olarak, 29 Mayıs 1957'de ABD'nin Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından gerçekleştirilen toplantıda Yakın ve Ortadoğu'nun koruma ve muhafaza programı çerçevesinde stratejik önemli transit hatları ve tesislerinden dolayı Türkiye'nin konumunu önemseyecek sonuçlara varılmıştır⁴³.

4 Haziran 1957'de ABD Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan toplantıda, "Dört Devlette Nükleer Silahların Üretimi: Olasılık ve Sonuçlar" başlıklı istihbarat raporuna göre, Yakın Doğu'da NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan'ın kendi nükleer silahlarını üretme kapasitesine sahip oldukları belirtilmiştir. Lakin bu konuda ABD'nin askeri yardım ve destek sağlaması gerektiği öngörülmüştür. Buna ilaveten, Türkiye'nin nükleer silaha sahip olmada geri kalmasının sebebi olarak, siyasi bünyesinin ve toplumunun sosyolojik olarak buna hazır olmadığı tespit edilmiştir. Bölgede olası Sovyet nükleer tehdidine karşı, yeniden ayarlama süreci gerçekleştirilirse ABD'nin bu bağlamda Türkiye ve Yunanistan'a destek çıkması gerektiği belirtilmiştir⁴⁴. Lakin nükleer tehlikenin savunma aracı olduğu kadar caydırıcı nitelik taşıması büyük devletlerin bu konuda dikkatli politika izlemesini gerektirmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin güvenlik önceliğinin enerji bağımsızlığından ziyade caydırıcılık kapasitesine yöneldiğini göstermektedir.

3. Nükleer Caydırıcılık ve Silahsızlanma Politikasında Türkiye'nin Yeri

Nükleer tehlikenin arttığı ve sosyopolitik kaygılar yarattığı bir dönemde, Temmuz 1957'de İngiliz basınında yer alan Silahsızlandırma Konferansları dikkat çekmektedir. Konferanslarda, politika yapıcılarının konuya yeterli özeni göstermediği tespit edilmiştir. Ancak silahsızlanma konferanslarının giderek çıkmaza girmesi, askeri ve siyasi dairelerde fazla ilgi uyandırmamıştır. Lakin, silahsızlanma konferanslarının gün geçtikçe çıkmaza doğru gitmesi, askeri ve politik dairelerde fazla ilgi uyandırmamıştır. Nükleer deneylerin ve askeri amaçlı atom bombası üretiminin durdurulması, atom stoklarının barışçıl amaçlarla kullanılması, nükleer silahların saldırı amacıyla kullanılmayacağını ilan edilmesi ve makul bir silahsızlanma anlaşması üzerinde çalışma önerilerinin gerekli sonucu vermediği vurgulanmıştır⁴⁵. Konuya ilişkin mutabakat çerçevesinde, 31 Ağustos 1957 tarihinde Londra'da bir diğer konferans gerçekleştirilmiştir. Konferansta, askeri ve konvansiyonel güçlerin azaltılması, uzay ve uydu teknolojisinin kullanımı konusuna dikkat çekilmesi ve toplantı raporlarının NATO Konseyi'ne iletilmesi önerilmiştir. Toplantı, mutabık devletlerin askeri ve silah güçlerinin

⁴¹NSA, CRC 262, Suez Crisis, 1956 (U), Center For Naval Analyses, s. 44 (30 Haziran 1956)

⁴²NSA, CRC 262, Suez Crisis, 1956 (U), Center For Naval Analyses, s. 45-90 (4 Kasım 1956)

⁴³NSA, 5714, National Security Council records, s. 1 (29 Mayıs 1957).

⁴⁴NSA, NND, 949672, Nuclear Weapons Production in Fourth Countries: Likelihood and Consequences, s. 77-79 (4 Haziran 1957).

⁴⁵TDA, 534/37714-151725-16 (8-14 Temmuz 1957 tarihleri arası İngiliz basın raporu) (8-14 Temmuz 1957).

çıkar hesabını da hazırlamıştı⁴⁶.

14 Ocak 1958 tarihinde ABD Büyükelçiliği tarafından Hariciye Vekâletine gönderilen mektupta, Sovyetler Birliği'nin güdümlü silahlar konusundaki başarısı, Sputnik II uydusunu yörüngeye fırlatması, diplomatik alandaki kazanımları ve az gelişmiş ülkelere koşulsuz ekonomik yardım teklifleri, Amerika Birleşik Devletleri'nde ciddi bir endişe kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Böylece SSCB, ABD'yi emperyalizme destek veren bir devlet olarak göstererek, gelişmekte olan ve yeni bağımsızlaşmış ülkeleri ABD'ye karşı tutmaktaydı. Bu durum Büyükelçiliği ciddi şekilde rahatsız etmiş ve Türkiye'yi tedbirlerin alınmasında ABD'nin yanında olmaya teşvik etmiştir⁴⁷. 19 Nisan 1958'de ABD Büyükelçiliği tarafından Hariciye Vekaleti'ne yazılan mektupta, Sovyet propagandasına dikkat çekilmiş ve Türkiye'nin bu konuda uyanık olması gerektiği vurgulanmıştır. Mektupta şöyle yazmaktadır: *"Sovyet ileri gelenlerinin geçen hafta nükleer silah tecrübelerinin durdurulması icap ettiği hususunda yapmış oldukları dünya çapındaki propaganda sayesinde ABD idarecilerini müşkül vaziyetlere sokmuşlardır. O derece ki, gelişmekte olan devletlerin halk kitleleri Sovyetlere meyiletme taraftarı olmuştur"*⁴⁸. Bu mektup aslında uyarı niteliği taşımaktaydı, Türkiye'de gerçekleşen sosyal siyasi olayların, sol meyillerin artması ABD'yi rahatsız etmiş ve yerli hükümeti bu bağlamda dikkatli adımlar atmaya teşvik etmişti.

Benzeri politika sergilediğini belirtmeye çalışan ABD, silahsızlanma stratejisi ve Türkiye yaptırımlarından bahseden 7 Nisan 1958 tarihli mektubunu, T.C. Washington Büyükelçiliği tarafından Hariciye Vekaletine gönderilmişti. Mektupta: ABD Başkanı Eisenhower ABD'nin silahsızlanma hususundaki siyasetinin tekrar gözden geçirilmesi ve icabında buna yeni bir veçhe verilmesi hususunda Hariciye, Milli Müdafaa Nezareti ile Atom Enerjisi Komisyonunu vazifelendirmişti. Bu üç teşekkülün mümkün en kısa zamanda ABD'nin SSCB ile silahsızlanma hususunda müzakeratta bulunması ve nükleer silahlar hakkında bir tahdidi kabul edip etmeme hususunu tespit etmesi gerekmekteydi⁴⁹. ABD temsilcileri Silahsızlanma Konferanslarında, nükleer silah üretiminin durdurulması amacıyla nükleer hammadde üretiminin de kontrol altına alınmasını önermişlerdir⁵⁰. Ancak Sovyetler nükleer silah üretimini durdurmamış ve bu durum Başkan Eisenhower'a bildirilmiştir. Eisenhower, bu gelişme üzerine silahsızlanma konusunda yeni politikaların belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Sovyet propagandasına ve silahsızlanmanın aksamasına yanıt olarak, ABD'nin stratejik nükleer başlıklı uçakları SSCB sınırını defalarca ihlal etmiştir. Bunun üzerine, 22 Nisan 1958 tarihinde SSCB ABD'nin bu ihlalini BM Güvenlik Konseyi'ne şikâyet etti⁵¹. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Sovyetler Birliği'nin şikâyetini sekiz aleyhte ve bir çekimser oyla reddetmiş; ABD'nin teklifini ise on olumlu oya rağmen Sovyet vetosu nedeniyle hükümsüz sayarak görüşmeleri sonuçlandırmıştır⁵². Bu kriz sonrasında, ABD'nin belirlediği yeni politika kapsamında, nükleer tehlikeye maruz sınır devletlere gerekli malzeme ve desteğin sağlanması tartışılmıştır. Nisan 1958'de, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından hazırlanan gizli raporda, nükleer malzeme ve ekipman temini konusunda ABD'nin Türkiye'ye destek sağlaması ve diğer nükleer

⁴⁶TDA, 502/22112- 95574-1, (Dört Batılı ülkenin Londra Konferansı'nda mutabık kaldıkları ve SSCB 'ye önerdikleri silahların kontrolü, kuvvet indirimleri, nükleer denemelerin kontrolü gibi konuları kapsayan metin) (31 Ağustos 1957)

⁴⁷TDA, 502/23568-102609-1 (Sovyetlerin güdümlü nükleer silahlar ve diplomatik sahadaki başarıları ile az gelişmiş ülkelere yapılan yardımların ABD'de meydana getirdiği endişe) (14 Ocak 1958).

⁴⁸TDA, 502/23568-102612-1, (Nükleer denemelerin yasaklanması konusundaki Sovyet Propagandası karşısında ABD'nin tutumu) (19 Nisan 1958).

⁴⁹TDA, 502/22132-103079-1 (Amerika'nın nükleer silahsızlanma politikaları hakkındaki rapor).

⁵⁰TDA, 502/22132-103079-1 (7 Nisan 1958).

⁵¹TDA, 502/22130-95677-2 (ABD'nin stratejik nükleer uçaklarının SSCB sınırına yaklaşması üzerine SSCB'nin BM Güvenlik Konseyi'ne şikâyeti) (22 Nisan 1958)

⁵²TDA, 502/22130-95677-1 (22 Nisan 1958).

araştırmalar yapan ülkelerden yardım alınması karara bağlanmıştır⁵³. Bu doğrultuda, 16 Haziran 1958'de Karayolları Umum Müdürlüğü Fen Heyeti Laboratuvarları ve izotop merkezlerinde kullanılmak üzere, Bağdat Nükleer Merkezi'nden mevcut Atom Enerjisi Merkezinden bağış yoluyla malzemeler gönderilmiş ve bu malzemeler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur⁵⁴. Ağustos 1958'de basında çıkan haberlere istinaden Birleşmiş Milletler Genel Kurul toplantısı yanında, Senato'da yapılan görüşmelerde Pentagon tarafından yapılan tetkiklere dikkat çekilmişti. Pentagon tarafından yürütülen teorik incelemeye ilişkin açıklamada, Savunma Bakanlığı Müsteşar Muavini John B. MacAuley, olası bir nükleer savaş durumunda ABD'nin teslim olmayı hiç düşünmediğini ve bu yönde herhangi bir plan hazırlanmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Başkan Eisenhower'da teslimiyet hususunu sarahatle tekzip etmişti⁵⁵. Görünüşe göre Eisenhower yönetimi, NATO'nun Ortadoğu'daki versiyonu olarak Türkiye, İran, Irak, Suriye ve Pakistan'ın dahil olduğu bir 'Kuzey Seddi' oluşturma girişiminde bulunmuştur. Ancak Suriye, Irak ve Pakistan'ın farklı politik yaklaşımları nedeniyle bu girişim sonuçsuz kalmıştır.

Ocak 1960'ta Müşterek Atom Enerjisi Komitesi tarafından yapılan gizli çalışmada, Birleşik Krallık'tan Türkiye'ye kadar olan sekiz ülkede, sınır hattı boyunca 15 nükleer silahın yerleştirilmesi planlanmış ve ABD Başkanı Eisenhower'a sunulmuştur⁵⁶. 21 Temmuz'da akdedilen ve 24 Ekim 1960 tarihinde OECE Konseyi toplantısında kabul edilen 'Nükleer Enerji Sahasında Hukuki Mesuliyete Dair Sözleşme'yi Türkiye imzalamıştır⁵⁷. Ayrıca kontrol ve koruma amaçlı olarak, Kasım 1960'ta ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, atom silahlarını 'potansiyel olarak tehlikeli' ve 'yıkıcı' bulmuş⁵⁸ ve geniş çapta Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'nın (NPT) öncüsü olarak kabul edilen 'İrlanda Kararı'nı hazırlamışlardır.

4. Küba Krizi ve Türkiye

1950'lerin sonlarından itibaren Türkiye'ye nükleer silah konuşlandırma planı, ABD'nin müttefiklerine nükleer silah dağıtım sistemleri sağlamasını ve aynı zamanda bu güçleri silahların kullanımı konusunda eğitmesini öngören NATO Atomik Stok Planı'nın bir parçası olmuştur. Silahların Sovyetler Birliği'nin komşusu olan Türkiye'ye yerleştirilmesi, Sovyet yetkilileri endişelendirmişti⁵⁹. Birçok kaynak, Türkiye'ye yerleştirilen füzelerin Küba kriziyle ilişkili olduğunu iddia etse de, gerçekte Küba olayı, Türkiye ve İtalya'ya yerleştirilen füzelere yanıt olarak ortaya çıkmıştır⁶⁰.

1962'nin Mart-Nisan aylarından itibaren Sovyetler Birliği, Küba'ya füze üsleri kurmaya başlamıştır. Aynı dönemde, Sovyet Hükümeti'ne dış istihbarat aracılığıyla ABD'nin Türkiye'ye füze üssü yerleştirdiği bilgisi ulaşmıştır⁶¹. 28 Ekim 1959 tarihinde, PGM-19 Jüpiter füzelerinden 15 adet, Türkiye'nin İzmir bölgesine yerleştirilmiştir. Bu füzeler, yarım megatonluk yakıtıyla 2,5 bin km mesafeye kadar uçuş yapma yeteneğine

⁵³NSA, NND 901058, Confidential report of International Atomic Energy Agency, s. 1-8 (Nisan 1958).

⁵⁴Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18/-1-2/149-33-3, (Karayolları U. Md.lüğü Fen Heyeti Laboratuvarları ile izotop merkezlerinde kullanılmak üzere Bağdat Nükleer Merkezinden gönderilecek olan malzemenin gümrük vergisi ile hazine hissesinden muaf tutulması) (16 Haziran 1958).

⁵⁵TDA, 502/24381-106080-1 (Senato'da olası bir nükleer savaşta ABD'nin stratejik teslim ihtimallerinin araştırılması) (Ağustos 1958).

⁵⁶NSA, NND-9495, The Joint Committee Of Atomic Energy- top secret study, s. 1-11 (Ocak 1960).

⁵⁷BCA, 30-18-1-2/157-24-3 (OECE Konseyi toplantısında kabul edilen Nükleer Enerji Sahasında Hukuki Mesuliyete dair Sözleşme'nin imzası için Mehmet Ali Tiney'e yetki verilmesi) (24 Ekim 1960).

⁵⁸NSA, NND-931543, Meeting Nov 15 - Irish Unga Resolution, s. 1-3 (Kasım 1960).

⁵⁹NSA, Nuclear Weapons and Turkey Since 1959, <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/nuclear-vault/2019-10-30/nuclear-weapons-turkey-1959>. (Erişim Tarihi:18.08.23).

⁶⁰Vladimir, Ivanov, "Kubinskiy raketnyy krizis, Nezavisimogo voyennogo obozreniya", Независимого военного обозрения, 2012, s. 3.

⁶¹Rusya Federasyonu, Komintern Arşiv Belgeleri, Fon: Gizli\ 954, s.8-12. Ayrıca bkz. Kosov, A.P. Mesto Karibskogo Krizisa 1962 g. V Sovetsko-Amerikanskikh Otnosheniyakh (Po Materialam Rossiyskoy Istoriografii), XXI vek: Aktual'nyye Problemy Istoricheskoy Nauki: Materialy mezhdunar. nauch. konf., posvyashch. 70-letiyu ist.fak. BGU. Minsk, 15-16 apr. 2004 g. / redkol.: V.N. Sidortsov (otv.red.) i dr. - Mn.: BGU, (2004), s. 290.

sahip olmuştu. Füzelere Türkiye'de bulunduğunu, Bulgaristan'a yaptığı bir ziyaret sırasında öğrenen Kruşçev hemen önlem almaya başlamıştır⁶². Türkiye olaylarından daha da tedirgin olan Sovyet yönetimi, Küba'ya askeri üslerin yapılması ve oraya füzelerin konuşlandırılması kararını vermiştir. Bu operasyonun adı geçici olarak "Anadır" ismini almıştı⁶³. Fidel Castro ile görüşmenin ardından Küba'ya 50 bin kişilik askeri ve füze birlikleri gönderilmiştir. Bu yardım haziran ayında başlamış ve yaklaşık 2,5 ay sürmüştür. Bu süreçte, 85 farklı gemi ile toplam 243 sefer gerçekleştirilmiştir⁶⁴. Askeri yardımın detayları ancak haziran ayında Castro-Kruşçev gizli mektuplaşmaları sırasında konuşulmuştur. Bu tarihe kadar ABD, Sovyetler Birliği'nin kıtalararası füzelere sahip olmadığını veya oranlarının 18:1 olduğunu düşünmekteydi; gerçekte ise bu oran 8:1 düzeyindeydi⁶⁵. 25 Ekim'de ABD senato üyelerinden U. Lipman, Türkiye'deki füzelerin kaldırılmasına karşılık Küba'daki füzelerin taşınmasını teklif etmişti. Sovyet yetkililerine bu teklif iletilindiğinde onlar da bu karara oldukça sıcak yanaşmışlardı⁶⁶. Bu bağlamda, 25 Ekim her iki büyük güç arasında ortak karar alma tarihinin başlangıcı olarak nitelenmektedir. Tam da bu tarihten itibaren Küba'ya gitmek üzere yola koyulan Sovyetler Birliği'ne ait 25 gemi geri dönme emri almıştı⁶⁷. Sessizliğini koruyan Kennedy, durumu kabullenmiş bir izlenim vermiştir. Ancak kamuoyuna yansıyan bu görüntünün aksine, 27 Ekim'de yapılan gizli Robert Kennedy-Dobrynin görüşmesinde ABD, daha önce planladığı pazarlığı onaylamış ve füzelerin krizden sonra birkaç ay içinde kaldırılacağı güvencesini yazılı bir belge olmadan Sovyetler'e iletmıştır.

Son yıllarda açığa çıkan belgelerden anlaşılmaktadır ki, ABD siyasetleri önceden hazırladıkları plana uyum sağlanmadığı veya Sovyetler Birliği'nin bu gizli antlaşmaya yanaşmadığı anlaşıldığında, ABD aynı öneriyi sıradan bir BM önerisi gibi, dünya kamuoyu önünde tekrar ettirecekti⁶⁸. Kennedy, Jüpiter füzelerini pazarlık aracı hâline getirerek, nispeten düşük bir riskle çatışmadan kaçınma konusunda oldukça kararlıydı⁶⁹. Jüpiter'in demontesinin Türkiye'de ABD-Türkiye ilişkileri açısından infial yaratmamasının esas sebebi, gizli Sovyet-Amerikan pazarlığından haberdar olunmamasından kaynaklanmıştır⁷⁰. Bu krizde ABD'nin, Türkiye'yi Küba'ya değiştirmesi veya başka bir ifadeyle "Küba krizinin Washington'un bir müttefik olarak Türkiye'yi nasıl göz ardı edebileceğinin ve Türkiye'nin de nasıl edilgen bir konuma sokulabileceğinin ilk ciddi örneği olarak değerlendirilmeye başlanılmıştır. Böylece Jüpiter'e ilişkin gizli pazarlığın varlığı bilinmeden bile uzun dönemde kriz ABD-Türk ilişkileri açısından ittifak ilişkisini pekiştirici değil aksine Türkiye açısından ABD'ye yönelik kuşkuları artırıcı olmuştur"⁷¹. Artık, Küba'ya giden gemilerin hiçbiri oraya silah götürmeyecekti. İlaveten, alınan kararla P-12 ve P-14'ler demonte edilmişti⁷². Buna rağmen, hükümetinin tehlike altında olduğunu düşünen Fidel Castro, Brezilya istihbaratından aldığı bilgiye dayanarak, füzelerin savaş durumuna

⁶²Vladimir, Ivanov, "Kubinskiy raketnyy krizis, Nezavisimogo voyennogo obozreniya", s. 3.

⁶³Rusya Federasyonu, Komintern Arşiv Belgeleri, Fon: Gizli\ 1, s.150. Ayrıca bkz. Kasatkina Ye.A., "Karibskiy Krizis 1962 G.: Novyye Podkhody I Otsenki (Na Materialakh Arkhiva Natsional'noy Bezopasnosti SSHA)", *Politologiya*, 2011, s. 126.

⁶⁴Yesin V.I., Karibskiy Krizis 1962 God A: Ot Krytye Vo Prosy I Naiboleye Pouchite L'nyye Uroki, *Pamyatnyye Daty V Istorii Mezhdunarodnykh Ot Nosheni, Vestn. Mezhdunarodnyye Otnosheniya I Mirovaya Politika*. 25/ 1, 2013, s. 7.

⁶⁵Nikita Sergeyevich Khrushchev, *Vospominaniya*, Vagrius, Moskva 1997, s.440; Ayrıca bkz: Aleksey, Romanov, "Nashumevshiy stranitsy Kholodnoy voyny", "Kholodnaya vojna: Sem' let na peredovoy (zapiski zhurnalista-mezhdunarodnika)", *Assotsiatsiya vypusnikov MGIMO*, 2013, s. 82.

⁶⁶Svetlana, Svilas, "Istoriografiya I Istochniki Po Istorii Karibskogo Krizisa", *Belorusskiy Zhurnal Mezhdunarodnogo Prava I Mezhdunarodnykh Otnosheniya*, 4, 2002, s. 50. <https://elib.bsu.by/handle/123456789/29219> (Erişim tarihi: 10.11.2023). Ayrıca bkz. Andrey Torin, "Atomnaya Diplomatiya Izvestnaya I Neizvestnaya: Faktor Khiosimy I Nagasaki", *Mezhdunarodnaya Zhizn'*, Moskva, 2019, s. 56.

⁶⁷Yesin V.I., "Karibskiy Krizis 1962 God A: Ot Krytye Vo Prosy I Naiboleye Pouchite L'nyye Uroki", s. 9.

⁶⁸Ayşegül Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", (<https://www.researchgate.net/publication/304426548>) (Erişim Tarihi:18.08.23).

⁶⁹Alessandro, Salakone, "Kubinskiy Krizis V Kontekste Otnosheniya Sssr I Italii", *Istoriya I Obshchestvo*, 2015, <https://cyberleninka.ru/article/n/kubinskiy-krizis-v-kontekste-otnosheniya-sssr-i-italii> (Erişim tarihi:10.11.2023)

⁷⁰Sorun ancak birkaç yıl sonra, özellikle uzun vadede 1964'deki meşhur Johnson mektubundan sonra, ABD-Türkiye müttefik ilişkisinin yoğun bir şekilde sorgulanmaya başlandığı bu dönemde yeniden aktüelleştirilmiştir.

⁷¹Ayşegül, Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", s. 52. Ayrıca bkz. Andrey Torin, "Atomnaya Diplomatiya Izvestnaya I Neizvestnaya: Faktor Khiosimy I Nagasaki", s. 85.

⁷²Rusya Federasyonu, Komintern Arşiv Belgeleri, Fon: Gizli, 62, s.16-22

geçirilmesi gerektiğini savunmuş ve ABD'nin her an saldırılabileceğini belirtmiştir⁷³. Sovyet askeri heyeti, her duruma hazırlıklı olarak emri uygulamış ve tam teçhizatlı hâle gelmiş, ancak faaliyete geçmekte acele etmemiştir. Tam bu tarihlerde yani 26-27 Ekim'de Kruşçev, çok tedirgin olmuş, nükleer savaşın çıkacağı endişesini yaşamıştır. Bu tedirgin edici günlerin akabinde Kruşçev, ABD temsilcisine mektup yollayarak ABD'nin kendine tehdit unsuru olarak nitelendirdiği silahların ancak, Türkiye'deki füzeler kalktıktan sonra oradan kaldıracağını ilave etmiştir⁷⁴. Kruşçev'e göre kararın netleşmesi için hem Türkiye hem de Küba hükümetinin bu kararı kabul etmesi gerekmektedir⁷⁵. Sovyetler Birliği, kararın hızlı uygulanmasını garanti etmek amacıyla Türkiye'ye saldırmayacağını, tehdit unsuru tatbik etmeyeceğini ve Türkiye'nin terörist olarak nitelendirdiği güçlere destek vermeyeceğini teminat altına almıştır. Ayrıca, ABD'nin de Küba'ya benzer bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini belirtmiştir. Sovyetler Birliği benzeri yaklaşımın, ABD'nin Küba'ya yapması gerektiğini bildirmişti. Sovyet yönetimi istekleri kabul edildiği takdirde nükleer denemelerin kısıtlanacağı sözünü de vermişti⁷⁶. Bu isteklerin yer aldığı telgrafa hemen cevap veren Kennedy, Sovyetler Birliği'ne Küba sınır hattına kadar getirilen füzelerin sadece güvenlik amaçlı olduğu ve Küba'yı tehdit etme niyetlerinin olmadığını bildirmişti. Kennedy, Sovyetler Birliği ile ortak karara gelme niyetinde olduğunu da mektuba ilave etmişti⁷⁷.

SSCB sınırını geçen bir ABD keşif uçağı (U-2) vurulduğunda, Kennedy'nin danışmanları Küba'yı bombalamayı önerdi. Ancak başkan soğukkanlılığını koruyarak, kararın tekrar değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Devamında, ikinci bir U-2 uçağı Sibiryaya semalarında görülmüş lakin uçak kısa süre sonra Alaska'ya geri dönmüştür⁷⁸. Düşünülmektedir ki, bu uçak, pilotun tecrübesiz olması ve hava koşulları sebebiyle yolunu kaybetmiştir⁷⁹. Bununla birlikte, Türkiye'de bulunan füze başlıklarının hemen demonte edilmesi ve geri getirilmesi emri verilmişti. Bu karara binaen Kruşçev de uçak olayının unutulması gerektiği⁸⁰ ve F. Castro'nun daha sabırlı olmasının önemine dikkat çekmişti⁸¹. Hemen sonra ortak karara gelme adına Sovyet sözcüsü A. Kuznechov, New-York'a gönderilmiştir. Durumdan haberdar olan ve arayı yatıştırması gerektiğini iyi anlayan Kennedy, uçak olayından çok üzgün olduğunu belirterek Sovyet temsilcilerini sarayına kabul etmişti⁸². Uçak pilotunun iletişim sıkıntısı yaşamaması sonucu sınır ihlali yaptığını da konuşmasına ilave etmişti. İkili konuşmalar esnasında, Türkiye'de bulunan füze kompleksinin hemen kaldırılması gerektiğine vurgu yapan Sovyet tarafına cevap olarak Kennedy, bunun en az 3-4 ay alacağını bildirerek kararı kabul etmişti⁸³. Olayın etkisiyle, Türkiye, 1962'de nükleer silahlar konusunda başlıca müttefiki tarafından bir tür terk edilmişlik yaşamıştır. Küba Füze Krizi sırasında Washington, Ankara'ya danışmadan Türkiye'deki Jüpiter Orta Menzilli Balistik Füzeleri (IRBM'ler) ile Küba'daki Sovyet füzelerini gizlice takas etmişti⁸⁴. Neredeyse bir yıl sonra, 1963'te, Türkiye Kıbrıs'taki toplumlar arası şiddeti durdurmak için askerî harekât tehdidinde bulunduğu,

⁷³Svetlana, Svilar, "Istoriografiya I Istochniki Po Istorii Karibskogo Krizisa", s. 52.

⁷⁴Yelena, Kurguzovoy Anatol'yevna, Osnovnyye Etapy Karibskogo Krizisa I Puti Yego Resheniya, Avtoferat Vypusknoy Kvalifikatsionnoy Raboty Spetsialista, (2016), s.79.

⁷⁵Kokoshin, A. A.- Sokolov, V. V., "Karibskiy Krizis 1962", *Bol'shaya Rossiyskaya Entsiklopediya*, 1980, s. 23.

⁷⁶Trunov, F.O., "Faktoy Formirovaniya Pozitsii Sssr V Period Karibskogo Krizisa", *Vestn. Mosk. un-ta. Mezhdunarodnyye otnosheniya i mirovaya politika*. 25/ 1, 2013, s. 47.

⁷⁷Yesin V.I., "Karibskiy Krizis 1962 God A: Ot Krytye Vo Prosy I Naiboleye Pouchite L'nyye Uroki", s. 10.

⁷⁸Malakhov, V. T., "Karibskiy Krizis 1962 Goda: Istoriya I Sovremennost", *Istoricheskiye Nauki*, 2016, s. 116.

⁷⁹Kasatkina Ye.A., "Karibskiy Krizis 1962 G.: Novyye Podkhody I Otsenki (Na Materialakh Arkhiva Natsional'noy Bezopasnosti SSHA)", s.148.

⁸⁰Rusya Federasyonu, Komintern Arşiv Belgeleri, Fon: Gizli\48538, s. 12-20

⁸¹Svetlana, Svilar, "Istoriografiya I Istochniki Po Istorii Karibskogo Krizisa", s. 52.

⁸²Kokoshin, A. A.- Sokolov, V. V., "Karibskiy Krizis 1962", *Bol'shaya Rossiyskaya Entsiklopediya*, 1980, s. 24.

⁸³Trunov, F.O., "Faktoy Formirovaniya Pozitsii Sssr V Period Karibskogo Krizisa", s. 48. Ayrıca bkz. Andrey Torin, "Atomnaya Diplomatiya Izvestnaya I Neizvestnaya: Faktor Khirosimy I Nagasaki", s. 53.

⁸⁴Serhat Güvenç, *Rise And Demise of A "Strategic Partnership": In Search Of Context For Post-Cold War Turkish-American Relations*, Boğaziçi University, İstanbul, 2003, s. 54-55.

ABD'nin nükleer garantilerine olan güvenini daha da kaybetti. Başkan Johnson kötü şöhretli mektubunda, Ankara'ya Kıbrıs'taki Türk askeri hareketinin Türkiye'ye yönelik bir Sovyet saldırısını tetiklemesi halinde NATO garantilerine başvurulamayabileceğini bildirmişti. Washington, Kıbrıs'taki askeri operasyonlar sırasında Türkiye'den, Trakya'daki ve Türk Hava Kuvvetleri'nin saldırı filolarındaki nükleer cephaneler de dahil olmak üzere, ileri mevzilerden nükleer silahları tasfiye etmesini istemiştir. Türkiye topraklarındaki çift anahtarlı nükleer silahlar böylece 1974'te depoya konulmuş oldu⁸⁵. Kıbrıs'taki Türk askeri harekâtı, daha sonra 1975'te ABD'nin Türkiye'ye silah ambargosu ile sonuçlandı. Buna karşılık Ankara, Türkiye'deki tüm Amerikan üslerini kapatmıştı. Böylece, ABD Türkiye'ye silah üssü gözüyle bakmayı durdurmuştu.

5. Türkiye'de Nükleer Alanda Çalışmalar

Türkiye bir NATO üyesi olmakla birlikte, 1949 Washington Anlaşması 5. Maddesi gereğince Türkiye toprakları İran da dahil olmak üzere aslında diğer ülkelerden gelecek saldırılara karşı bir “nükleer şemsiye” rolü oynaması gereken bir bölgeydi. Bu sebeple, Türkiye, ABD menşeli nükleer silahların topraklarında konuşlandırılmasını kabul etmiştir⁸⁶. Dünyadaki nükleer yarışı müteakiben bu anlamda ilk karar olarak 1956 yılında, Türkiye “atom reaktörü” kurulması için devlet bütçesinden masraf ayırmıştır. 6 Mart 1958'de, araştırmayı yürütmek üzere oluşturulan 8 kişilik akademik komite, İstanbul Küçükçekmece Gölü kenarında 1000 kW gücünde bir atom reaktörünün kurulmasını uygun bulmuştur⁸⁷. ABD'ye ait nükleer silahlar, ilk kez Şubat 1959'da, taktik uçaklar için bombalar biçiminde Türkiye'ye getirilmiştir. Türkiye'deki nükleer cephanelik daha sonra Mayıs 1959'da Honest John füzeleri, Haziran 1961'de Jüpiter IRBM'ler ve Haziran 1965'te 8 inçlik Howitzers ile artırılmıştır⁸⁸. Türkiye'nin nükleer politikası, enerji bağımsızlığı hedefi ile güvenlik ittifakları arasındaki denge arayışını yansıtıyordu.

5.1. Türkiye'de Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi ve Santral Geliştirme Projeleri

6 Haziran 1961'de, Türkiye, Cenevre'deki Avrupa Nükleer Araştırmalar Merkezi (CERN) faaliyetlerini ve gelecekte nükleer maddeleri kullanma imkânlarını teknik açıdan incelemek üzere CERN Konseyi Toplantısı'na katılmıştır⁸⁹. Türkiye, burada orta üye statüsünü alarak parçacık fiziği laboratuvarının açılmasını planlamaktaydı. İzin ve resmi işlemlerin ardından hükümetçe planlar tamamlanmış ve Çekmece Atom Reaktörünün temeli Mart 1959'da İstanbul'da atılmıştır. 1960 kararıyla bu reaktöre “Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi” ismi verilmişti. Nükleer araştırmaları yürütmek amacıyla, 9 Mayıs 1962 tarihinde Küçükçekmece TR-1 Reaktörü, Çekmece Nükleer Araştırma Merkez Müdürlüğü tarafından satın alınmıştır⁹⁰. Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi (ÇNAEM) resmi olarak faaliyete 27 Mayıs 1962 tarihinde başlamıştır. İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesindeki 1960'ta kurulan Nükleer Enerji Enstitüsü Laboratuvarı ile Çekmece Araştırma Merkezi, Türkiye'nin nükleer araştırmalarının genel olarak yürütüldüğü merkezler olmuştur.⁹¹ Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezine özel nükleer maddenin devri EURATOM tarafından

⁸⁵Bruce R. Kuniholm, “Turkey and NATO: Past, Present and Future,” *Orbis*, 27/2, 1983, s. 438.

⁸⁶Mustafa Kibaroglu, Barış Çağlar, “Implications Of A Nuclear Iran For Turkey”, *Middle East Policy*, 15/4, 2008, s. 67.

⁸⁷TAEK, ÇNAEM, 2012, s. 2, <https://kurumsalarsiv.tenmak.gov.tr/handle/20.500.12878/229>.

⁸⁸Arkin William M.- Fieldhouse Richard W., *Nuclear Battlefields: Global Links in the Arms Race*, s. 232.

⁸⁹BCA, 30-18-1-2/160-29-5, (Cenevre'deki Nükleer Araştırmalar Avrupa Merkezi CERN faaliyetlerinden istifademizi teknik bakımdan incelemek üzere CERN Konseyi Toplantısına Erdal İnönü'nün katılması) (6 Haziran 1961).

⁹⁰BCA, 30-18-1-2/164-18-15 (Küçükçekmece TR-1 Reaktörü inşaat müteahhidi Chris Meiyer tarafından getirilmiş ve geçici kabul yoluyla ithali yapılmış olan malzemenin Çekmece Nükleer Araştırma Merkez Müdürlüğü'nce satın alınması) (9 Mayıs 1962).

⁹¹BCA, 30-18-1-2/161- 40-17 (İstanbul Teknik Üniversitesi Nükleer Enerji Enstitüsü Laboratuvarı için lüzumlu laboratuvarı) (27 Mayıs 1962).

sağlanmaktaydı⁹². 28 Şubat 1963 tarihinde Cumhurbaşkanı kararıyla bu merkezin Kanada-Ontario'daki Chalk River Atom Enerjisi Merkezi ile ilmi rapor ve doküman teatisi yapabilmesini sağlamak için anlaşma metni hazırlanmıştı⁹³. Lakin bu firma gereken meblağı sağlamakta tereddüt gösterince Türkiye, başka firmalarla anlaşma yoluna gitmiştir. 25 Mart 1963'te, İstanbul-Çekmece'deki Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'nde nötron kalibrasyonu için kullanılmak üzere ABD'den 10 curie plütonyum-berilyum nötron kaynağı satın alınmıştır. Bu kaynak, ABD Atom Enerjisi Ajansı ile Türkiye arasında imzalanan "Araştırma miktarında hususi nükleer malzeme satış mukavelesi" kapsamında temin edilmiştir⁹⁴. Çekmece Araştırma ve Eğitim Merkezi'nin akademik alanını genişletmek amacıyla, 1963-1964 yıllarında farklı konularda konferans ve seminerler düzenlenmiştir⁹⁵. Parçacık fiziği alanında önemli bir merkez olan Atom Enerjisi Komisyonu Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi Nötron Fiziği Grubu'na, 4 Mart 1964'ten itibaren İsviçre asıllı Ordinaryüs Prof. Kurt Adolf Zuber, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından atanmıştır⁹⁶. Böylece Türkiye bilim anlamında uluslararası düzeyde ilişkilerini ilerletme şansı elde etmişti.

7 Kasım 1964'te, Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi TR-1 reaktörünün yakıtını oluşturan Uranyum'un temini için ABD Atom Enerjisi Komisyonu ile Özel Nükleer Madde Kira Mukavelesi imzalanmıştır⁹⁷. Özel Nükleer Madde Kira Mukavelesi'nin tarihi 5 Temmuz 1967,⁹⁸ 31 Mart 1968,⁹⁹ 1969'a¹⁰⁰ kadar birkaç sefer uzatılmış ve son olarak onaylanmıştı¹⁰¹. Nükleer maddeyi sadece bilimsel anlamda kullanmayı yeğleyen Türkiye Hükümeti 1966'dan¹⁰² 1989'a¹⁰³ kadar her sene devamlı Nükleer planlama grubunun toplantısına Başbakanlık veya Millî Savunma Bakanlığı heyetiyle birlikte katılım sağlamıştır.

Günümüze kadar sosyal ve enerji politikanın bir parçasına dönüşen Akkuyu Santralinin ilk aşaması, 30 Nisan 1979'da TEK Genel Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır. Akkuyu Nükleer Santral Projesi'nin müşavir ve mühendislik hizmetlerinin finansmanı için Türkiye Hükümeti ile Swiss Bank Corporation arasında imzalanan SF 13.961.527.20'lik ilişik kredi anlaşması Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştı¹⁰⁴. Türkiye'nin enerji kaynağını temin etme amaçlı, 5 Ekim 1977 tarihinde Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından İçel'in Gülnar İlçesi'ne bağlı Büyükeceli köyü yakınlarında kurulacak Nükleer Santral tesisleri ve sosyal site sahası için kullanılmak üzere 1.473.114 metrekare arazi tahsis edilmiştir¹⁰⁵. Çeşitli politik süreçlerden geçerek Akkuyu ve Büyükeceli Nükleer Santrali sadece Soğuk Savaş bittikten sonra faaliyete başlama bilmiştir (2010).

⁹²BCA, 30-18-1-2/316-40-13 (Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezine özel nükleer maddenin devrinin EURATOM tarafından sağlanması) (27 Mayıs 1962).

⁹³BCA, 30-18-1-2/168-12-16 (İstanbul-Çekmece'de kurulan Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezimizin Kanada-Ontario'daki Chalk River Atom Enerjisi Merkezi ile ilmi rapor ve doküman teatisi yapabilmesini sağlamak için yapılacak anlaşma) (28 Şubat 1963).

⁹⁴BCA, 30-18-1-2/169-16-8 (İstanbul-Çekmece'deki Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezimiz için satın alınacak 10 kurilik plutonium beryllium nötron kaynağı ile ilgili olarak Amerika ile yapılacak sözleşme) (25 Mart 1963).

⁹⁵BCA, 30-18-1-2/179-45-6 (Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezinde konferans) (25 Mart 1963).

⁹⁶BCA, 30-18-1-2/176-14-9 (İsviçreli Ord. Prof. Kurt Adolf Zuber'in Atom Enerjisi Komisyonu Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi Nötron Fiziği Grubunda çalıştırılması) (4 Mart 1964).

⁹⁷BCA, 30-18-1-2/181-67-16 (Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi Reaktörünün yakıtının temini için ABD Atom Enerjisi Komisyonu ile yapılacak Özel Nükleer Madde Kira Mukavelesi'nin imzalanması) (7 Kasım 1964).

⁹⁸BCA, 30-18-1-2/209-52-18 (ABD ile Özel Nükleer Madde Kira Mukavelesi'nin tarihinin uzatılması) (5 Temmuz 1967).

⁹⁹BCA, 30-18-1-2/211-73-3 (ABD ile Özel Nükleer Madde Kira Mukavelesi'nin uzatılması) (31 Mart 1968).

¹⁰⁰BCA, 30-18-1-2/229-2-14 (ABD ile Özel Nükleer Madde Kira Mukavelesi'nin uzatılması) (1969).

¹⁰¹BCA, 30-18-1-2/209-55-1 (ABD ile Özel Nükleer Madde Kira Mukavelesi'nin onaylanması) (1969).

¹⁰²BCA, 30-18-1-2/195-28-15 (Londra'da yapılacak NATO Nükleer Planlama Grubu toplantısında, Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu'n katılımı) (1966).

¹⁰³BCA, 30-18-1-2/622-826-5 (Millî Savunma Bakanı İ. Sefa Giray'ın, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini temsilen NATO Nükleer Planlama Grubu ilkbahar Bakanlar Toplantısına katılmak üzere Belçika'ya gönderilmesi) (1989).

¹⁰⁴BCA, 30-18-1-2/379-26-4, (TEK Gn. Md. lüğünün Akkuyu Nükleer Santral Projesi'nin müşavir ve mühendislik hizmetlerinin finansmanı için Hükümetimiz ile SwissBank Corporation arasında imzalanan Kredi Anlaşması) (30 Nisan 1979).

¹⁰⁵BCA, 30-18-1-2/367-60-19 (Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından İçel'in Gülnar İlçesi'ne bağlı Büyükeceli köyü yakınlarında kurulacak Nükleer Santral tesisleri için arazi tahsisi) (5 Ekim 1977).

5.2. Nükleer Maddenin Dış Politikada Yeri

Türkiye'nin nükleer maddelerle yürüttüğü çalışmalar, dış politikada farklı durumlar ortaya çıkarmıştır. Öyle ki, Türkiye ile Kıbrıs konusunda kriz yaşayan Yunanistan, SSCB'den sonra Türkiye'nin nükleer çalışmalarına tepki veren ilk devlet olmuştur. Yunanistan Hükümetinin temsilcisi Papandreou Nisan 1978'de, ABD Sekreterliğine Türkiye'nin nükleer madde çalışmalarını başlatması durumunda Yunanistan'ın da bu maddeyle temininin elzem olduğunu ısrarla vurgulamıştı¹⁰⁶. Lakin Kıbrıs sorunu sakinleştiği dönemde Yunanistan baskılarını azaltmıştır.

Uluslararası alanda bölgeyi tehdit edebilecek nitelikteki nükleer maddelerin Türkiye'ye gelmesi, dış politikada etkisiz kalamazdı. Duruma hâkim olan Başbakan Ecevit, 12 Ocak'ta Meclis'e sunduğu hükümet programının ekonomik bölümünde, nükleer güç programını da kapsayan ulusal enerji planının uygulanmasının önemine değinmiştir¹⁰⁷. Aralık 1979'da nükleer tehlike sezdiğini belirten SSCB lideri Brejnev'in mektubuna cevap olarak S. Demirel, NATO'ya ait nükleer füzelerin Türkiye'de bulunmasının herhangi bir sorun teşkil etmediğini SSCB'ye mektupla bildirmiştir¹⁰⁸. Bununla birlikte, Türkiye Sovyetlere bu füzelere hiçbir NATO üyesi devletin müdahale edemeyeceği ve füzeler üzerindeki yetkinin sadece Türkiye'de olduğu da bildirmişti¹⁰⁹. Türkiye hükümeti, nükleer maddenin ekonomik politika kapsamındaki önemini göstermek amacıyla, Aralık 1979'da nükleer madde ticaretine ilişkin gerekli tüm yükümlülükleri yerine getirmeyi kabul etmiştir¹¹⁰. Hemen akabinde, 31 Temmuz 1980'de Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Kişilerin Kanuni Sorumluluğu Paris Sözleşmesi ile eki Brüksel Protokolünün değiştirilmesine dair Tadil Protokolü imzalanmıştı¹¹¹. Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Yasal Sorumluluk hakkındaki sözleşme Türkiye ile 21 Şubat 1983 tarihinde imzalanmıştı¹¹². 1988'de Türkiye SSCB ile akdedilecek Nükleer Bir Kaza Durumunda Erken Bilgi Verme ve Nükleer Tesislere İlişkin Bilgi Değişimi Anlaşması' ile ilgili olarak Moskova'da yapılacak müzakerelere de katılmıştı¹¹³. Böylece, Türkiye'de bulunan NATO ve ABD'ye ait nükleer başlıkların SSCB için tehlike arz etmediği birden fazla resmi imzalı belgelerle onaylanmıştır.

Türkiye hükümeti ile ABD (1981), Kanada(1984), Federal Almanya(1984), Arjantin(1988) arasında Nükleer işbirliği anlaşması da imzalanmıştı¹¹⁴. Türkiye'nin nükleer politikası onun ulusal, ekonomik ve uluslararası siyasetinin yönünü belirlemiş, yeri geldiğinde kritik sorunlar yaşanan devletlerle bu sayede çözüme ulaşılma şansı elde edilmiştir.

Avrupa'da son iki yüzyılda Türkiye'nin nükleer teknolojiyi yalnızca barışçıl uygulamalarda tatbikine izin verilmesi için EURATOM Antlaşması'na taraf olması ve tam üyeliği şarttı. 5 Ağustos 1963 tarihinde, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından Moskova'da imzalanan "Atmosferde, Uzayda ve Su Altında Nükleer Silah Denemelerinin Yasaklanması Anlaşması" için Türkiye'yi Dışişleri Bakanlığı adına Turgut Menemenciğlu, Celal Akbay ve Fahri Korutürk temsil etmiştir¹¹⁵. Devamında, 30 Nisan 1965'te ABD, İngiltere,

¹⁰⁶USA, *The National Archives* (NARA-AAD), 046966 171816Z /43, s. 1-3 (Nisan 1978).

¹⁰⁷NARA-AAD, 020358 160942Z /23, s. 1-7 (12 Ocak 1979).

¹⁰⁸NARA-AAD, 088655 061455Z /41, s. 1-5 (Aralık 1979).

¹⁰⁹NARA-AAD, 088096 061403Z /41, s. 1-3 (Aralık 1979).

¹¹⁰NARA-AAD, 128798 120349Z /14, s. 1-4 (Aralık 1979).

¹¹¹BCA, 30-18-1-2/402-140-9 (Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Kişilerin Kanuni Sorumluluğu Paris Sözleşmesi ile eki Brüksel Protokolünün değiştirilmesine dair Tadil Protokolünün Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına imzalanması) (31 Temmuz 1980).

¹¹²BCA, 30-18-1-2 (Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Yasal Sorumluluk hakkındaki sözleşmenin tadiline ilişkin Protokolün imzalanması) (21 Şubat 1983).

¹¹³BCA, 30-18-1-2/605-739-10 (SSCB ile akdedilecek Nükleer Bir Kaza Durumunda Erken Bilgi Verme ve Nükleer Tesislere İlişkin Bilgi Değişimi Anlaşması' ile ilgili olarak Moskova'da yapılacak müzakerelere katılım) (1988).

¹¹⁴BCA, 30-18-1-2/427-311-9 (1988).

¹¹⁵BCA, 30-18-1-2/171-40-18 (Moskova'da imzalanan Atmosferde Feza ve Su Altında Nükleer Silah Denemelerinin Menine Dair Anlaşma'nın imzası için yetkili kişiler) (9 Ağustos 1963).

Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, SSCB ve Türkiye'nin de imzalamış olduğu “Atmosferde, Uzayda ve Su Altında Nükleer Silah Denemelerinin Yasaklanması Anlaşması” Türkiye Başbakanlık Kararnamesiyle onaylanmıştı¹¹⁶. 19 Kasım 1965'tarihinden itibaren ise Türkiye hükümeti NATO ülkeleri Nükleer İstişare ve Planlama Komisyonunun toplantılarına mütemadiyen katılım sağlamıştı¹¹⁷. 25 Eylül 1968'de de Bakanlar Kurulunca Nükleer Silahların Yayılmasını Önlenmesi Anlaşmasına katılmıştı¹¹⁸. Buna göre Türkiye, 28 Ocak 1969'da anlaşmayı imzalayarak ve ardından 17 Nisan 1980'de onaylayarak NPT'ye (Non-Proliferation Regimes) taraf devlet olmuştu. Türkiye ayrıca 1972 Biyolojik Silahlar Sözleşmesi'ne de taraf olmuş (Kasım 1974'te onaylanmış) ve 1993 Kimyasal Silahlar Sözleşmesini imzalamıştı (Nisan 1997'de onaylanmış). 1979'da Nükleer Maddelerin Fiziki Korunması Sözleşmesi tasarısı imzalanmış¹¹⁹, 24 Haziran 1986'da onaylanmıştır¹²⁰. 28 Aralık 1978'de TBMM'de Nükleer Silahların yayılmasının önlenmesi anlaşması onaylanmıştı¹²¹. 1975 Cenevre'deki Nükleer Silahların yayılmasının önlenmesi anlaşmasına¹²² ve 1978 Viyana'daki Uluslararası Nükleer Yakıt Çevirimi değerlendirme konferansına Dışişleri Bakanlığı heyetiyle¹²³ katılım sağlanmıştı. Hükümet Nükleer silahların yayılması anlaşmasına 1979'da katılmıştı¹²⁴. 11 Mart 1985 tarihinde Türkiye ve ABD Hükümetleri ile Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı arasındaki üçlü güvenlik denetimi protokolü onaylanmıştı¹²⁵. Ayrıca Türkiye, 1990'ların sonunda Nükleer Tedarikçiler Grubu'na (NSG) üye olmak için adımlar atmış ve Haziran 2000'de bunu başarmıştı. Ülkede faaliyet gösteren iki küçük nükleer araştırma reaktörü nedeniyle Türkiye, Kapsamlı Test Yasağı Anlaşması'nı imzalamıştı¹²⁶. 2 Ocak 1991'de Atmosferde, Uzayda ve Sualtında Nükleer Silah Denemelerinin Yasaklanması Antlaşmasına taraf devletlerin 7-18 Ocak 1991 tarihlerinde New York'ta yapılacak Değişiklik Konferansına, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini temsilen, Mustafa Akşin başkanlığındaki heyet gönderilmişti¹²⁷. Türkiye'nin nükleer teknolojiyi yalnızca barışçıl amaçlarla geliştirmeye odaklanması, bölgesel istikrarın korunmasına katkıda bulunmuş ve uluslararası güvenlik rejimlerine entegrasyonu sağlamıştır. Bununla birlikte, ABD ile stratejik iş birliği ve NATO çerçevesindeki üs ve planlama faaliyetleri, Türkiye'nin savunma politikalarının ulusal kapasiteye tek başına dayanmadığını, müttefiklerle koordinasyon içinde şekillendiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin nükleer enerji ve teknoloji alanındaki gelişmeleri, askeri caydırıcılıkla barışçıl kullanım arasındaki hassas dengeyi yönetme çabası olarak yorumlanabilir.

SSCB'nin yıkılışına binaen, 90'ların başında ABD hükümeti, silah azaltma politikasının bir uzantısı olarak Türkiye'deki askeri varlığını ve personelini azaltmaya karar vermişti. Aynı zamanda ABD, askeri personelini ve nükleer silahlarını danışmadan Malatya ve Eskişehir hava üslerinden çekme kararı almıştı ve bu karar Ankara'yı rahatsız etmişti. Mart 1991'de Erhaç Hava Üssü ve Eskişehir Ana Mühimmat Deposu kapatılmış, buradaki nükleer silahlar geri çekilmiş ve nükleer yetenekli dört uçak filosu, ikiye indirilmişti¹²⁸. On iki askeri

¹¹⁶BCA, 30-18-1-2/186-26-8 (ABD, İngiltere, Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, SSCB ve Hükümetimizce de imzalanmış olan Atmosferde, Feza'da ve Su Altında Nükleer Silah Denemelerinin Yasaklanması Hakkında Anlaşmanın onaylanması) (30 Nisan 1965).

¹¹⁷BCA, 30-18-1-2/90-66-18 (NATO ülkeleri Nükleer istişare ve Planlama Komisyonunun toplantısı) (19 Kasım 1965).

¹¹⁸BCA, 30-18-1-2/225-74-4 (Nükleer Silahların Yayılmasını Önlenmesi Anlaşması) (25 Eylül 1968).

¹¹⁹BCA, 30-18-1-2/379-237-19 (Nükleer maddelerin Fiziki korunması sözleşmesi) (1979).

¹²⁰BCA, 30-18-1-2/557-494-3 (Nükleer maddelerin Fiziki korunması sözleşmesi onay) (24 Haziran 1986).

¹²¹NARA-AAD, 043437 300729Z /13, s. 1-2(28 Aralık 1978).

¹²²BCA, 30-18-1-2/337-56-10 (Cenevre anlaşması) (1975).

¹²³BCA, 30-18-1-2/369-81-3 (Viyana toplantısı) (1978).

¹²⁴BCA, 30-18-1-2/381-264-14 (Nükleer silahların yayılması anlaşması) (1979).

¹²⁵BCA, 30-18-1-2/529-345-7(üçlü güvenlik denetimi protokolünün onaylanması) (11 Mart 1985).

¹²⁶Mustafa Kibaroglu, Barış Çağlar, “Implications Of A Nuclear Iran For Turkey”, s. 66.

¹²⁷BCA, 30-18-1-2/670-137-10, (Atmosferde, Uzayda ve Sualtında Nükleer Silah Denemelerinin Yasaklanması Antlaşması) (7-18 Ocak 1991).

¹²⁸Selin M. Bölme, “Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim”, s. 66.

hava üssünden yalnızca beşi 1994'e kadar faaliyette kalmıştır¹²⁹; bunlar İncirlik, Batman, Diyarbakır, Malatya ve Muş üsleridir ve günümüzde de faaliyet göstermektedir¹³⁰. Günümüzde, İncirlik Üssü, Körfez Savaşı sırasında yürütülen operasyonların ardından ABD ve NATO için stratejik öneme sahip bir askeri üs olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde nükleer ve askerî varlığın azaltılması, Türkiye-ABD ilişkilerinde geçici bir gerilim yaratmış olsa da, Türkiye'nin stratejik önemi ve iş birliği zorunluluğu, bölgesel güvenlik mimarisinde belirleyici olmayı sürdürmüştür.

Sonuç

Soğuk Savaşın son günlerine kadar, ABD Türkiye'yi nükleer savunma alanına katma amaçlı mütemadiyen bilgilendirmiş ve kendi safında tutmaya özen göstermişti. SSCB nükleer araştırmalarını 1949'da başarıyla sonuçlandırınca, ABD'nin Türkiye'deki askeri ve savunma politikaları önem kazanmıştır. Çalışma, Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi nükleer politika ve stratejilerinin, büyük güç rekabeti ve bölgesel güvenlik kaygıları çerçevesinde şekillendiğini göstermiştir. Sovyetler Birliği'nin nükleer denemelerinin yarattığı algılanan güvenlik tehdidi (örneğin 1949 denemesi), Türkiye'deki siyasal-toplumsal ve diplomatik tepkileri hızlandırmış; 28 Eylül 1949'daki Sadak-Büyükelçi görüşmesiyle başlayan yakın temaslar, ABD ile üs ve tesis konuşlandırmalarına ilişkin ilk pratik adımların atılmasını kolaylaştırmıştır. CIA'nın 9 Nisan 1950 tarihli değerlendirmesi ve izleyen stratejik planlamalar, Türkiye'nin jeostratejik konumunun hem caydırıcılık hem de üs/lojistik kapasiteleri bakımından Batı için merkezi önem taşıdığını teyit etmiştir.

Böylece, 25 Ağustos 1952'de Türkiye ile ABD arasında ikili anlaşmalara binaen imzalanan "NATO Kuvvetleri Statüsü Sözleşmesi" kapsamında ABD tarafından Türkiye'de askerî üs ve tesisler kurmuştur. Daha önceden inşası başlatılan ABD askeri üslerin bir kısmı tamamlanmış, daha önemli proje olan Adana Hava Üssü de Ekim 1952'de faaliyete geçmişti. 31 Mart 1953 tarihinde yapılan "Ulusal Güvenlik Konseyi'nin özel toplantısında" komünizmle mücadele için Türkiye'nin yeteri kadar güçlü olduğu, ABD yardımı ve müdahalesi gerekmeksizin bu mücadelede başarılı olacağı belirtilmişti.

1950'lerin sonu ve 1960'ların başında Türkiye'ye konuşlandırılan taktik nükleer silahlar (1959 bombaları, Honest John, Jüpiter IRBM vb.) ile Küba Krizi sırasında yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin müttefiklik bağları ile ulusal egemenlik kaygıları arasındaki gerilimi görünür kılmıştır. Kriz, Türkiye'nin ittifak içindeki konumunu pekiştirmiş olsa da aynı zamanda Ankara'nın güvenlik garantilerine yönelik kuşku duymasına ve uzun dönemde ittifak ilişkilerinin yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır.

Araştırmanın sonuçları, Türkiye'nin nükleer alanı yalnızca enerji üretimi ekseninde değil; aynı zamanda güvenlik, diplomasi ve dış politika aracı olarak da değerlendirdiğini göstermektedir. ABD'nin bölgesel stratejileriyle örtüşen Türk politikası, NATO çerçevesinde hem askeri varlıkların dağılımını hem de nükleer kapasitelerin yerel konuşlandırılmasını şekillendirmiştir. Buna karşın Türkiye'de nükleer araştırma kapasitesi ve yerli silah üretimi yönündeki eğilimler, ulusal teknik kapasite, uluslararası denetimler ve siyasi tercihler nedeniyle sınırlı kalmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye dış politikasının bir parçası, uluslararası silah kontrolü ve silahsızlanma anlaşmalarına taraf devlet olmaktır. Nükleer silah veya madde yapımı, yasadışı edinimin boyutu ve kapsamı, bu tür kritik bilgileri dünyaya ifşa etmek için ellerinden gelenin en iyisini yapacak küçük ama etkili ilgili insan gruplarının bulunduğu Türkiye gibi bir ülkede imkânsız değilse de son derece zordur. Bu bağlamda, Türkiye'de nükleer araştırmalar ve enerji faaliyetleri diğer devletlere kıyasla daha alt düzeyde olmuştur.

¹²⁹William d. Montalbano, "U.S. Steps Up Raids From Turkish Base: Air war: Many fear the country will be the target of retaliation. U.S. dependents abandon the Incirlik base.", *Los Angeles Time*, 21 Ocak, 1991, s. 1.

¹³⁰Ayşe Ömür Atmaca, *Old Game In A New World...*, s. 134.

Çalışma, Akyüz'ün (2015) Türkiye'nin nükleer enerji kapasitesinin sınırlılığınadır bulgularını teyit ederken, Atmaca (2014) ve Bölme'nin (2012) Türkiye-ABD ittifakının stratejik boyutlarına ilişkin analizlerini belge bazlı olarak genişletmektedir. Araştırma, Türkiye'nin Soğuk Savaş boyunca nükleer stratejilerini ABD'nin bölgesel politikalarıyla uyumlu biçimde şekillendirdiğini göstererek, Atmaca (2011) tarafından ileri sürülen ittifak merkezli perspektifi desteklemektedir. Öte yandan, çalışmada, Akyüz'ün (2015) sınırlı teknik kapasite vurgusuna karşılık, Türkiye'deki diplomatik ve askeri uygulamaların uluslararası nükleer denetim ve ittifak bağlamında daha aktif bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Kıvanç (2020) ve Bölme (2012) Türkiye'deki ABD üslerinin stratejik rolüne vurgu yaparken, bu çalışma söz konusu üslerin nükleer kapasite ile bütünleşik diplomatik ve güvenlik boyutlarını belge bazlı olarak ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi nükleer politika ve stratejilerinin hem açık hem gizli boyutlarını belge bazlı olarak ortaya koyarak, literatürdeki sınırlı tarihsel ve stratejik analiz boşluğunu doldurmaktadır. Ayrıca, literatürde çoğunlukla enerji veya askeri perspektife odaklanan çalışmalardan farklı olarak, bu araştırma nükleer politikayı diplomasi, uluslararası güvenlik ve ulusal strateji bağlamında bütüncül biçimde ele almaktadır. Çalışmanın literatüre katkısı, Türkiye'nin nükleer stratejilerinin hem enerji hem de güvenlik boyutlarını belgelerle ortaya koyarak, Soğuk Savaş dönemine ilişkin kapsamlı ve bütüncül bir analiz sunmasıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin stratejik konumu, onu büyük güç rekabetinin hem nesnesi hem de araçsallaştırılmış bir aktörü haline getirmiştir. Geleceğe dönük politika önerisi olarak, nükleer enerji ve güvenlik politikalarının eşzamanlı olarak ele alınması; ulusal teknik kapasitenin güçlendirilmesi; uluslararası şeffaflık ve denetim mekanizmalarının eş güdümlü uygulanması; ayrıca ittifak garantilerinin güvenilirliğinin sürekli değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Zarifa Nazırlı (Dr. Öğr. Üyesi)
Author Details	¹ Bakü Devlet Üniversitesi, Tarih Fakültesi, Bakü, Azerbaycan 0000-0002-7069-1922 nezirli.zerife@gmail.com

Kaynakça | References

Arşiv Kaynakları¹³¹

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı (TDA)
Rusya Federasyonu, Komintern Arşiv belgeleri
USA, The National Archives (NARA-AAD) (ABD, Devlet Arşivleri)
USA, National Security Archives (NSA) (ABD, Ulusal Güvenlik Arşivi)
CIA Archives (CIA Arşivleri)

¹³¹Kullanılan arşiv belgelerinin ayrıntılı künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

Süreli Yayınlar¹³²

Cumhuriyet,
Los Angeles Time
Milliyet

Araştırma Eserler

- Akyüz, Emrah: "Türkiye'nin Nükleer Enerji Politikası ve Terör Tehdidi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 40, 2015, s. 523-536.
- Atmaca, Ayşe Ömür: "The Geopolitical Origins of Turkish-American Relations: Revisiting the Cold War Years", *All Azimuth*, S. 3, No. 1, 2014, s. 19-34.
- Atmaca, Ayşe Ömür: *Old Game In A New World: Turkey And The United States From Critical Perspective*, Middle East Technical University, Ankara, 2011.
- Bölme, Selin: "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim", *Uluslararası İlişkiler*, S. 9, No. 34, 2012, s. 51-71.
- Eş, Hüseyin-Işık, Sibel-Ayas, Cemalettin: "Türkiye için yeni bir sosyo-bilimsel tartışma: Nükleer ile yaşam", *Turkish Journal of Education*, S. 5, No.2, 2016, s. 47-59.
- Güvenç, Serhat: *Rise And Demise of A "Strategic Partnership": In Search Of Context For Post-Cold War Turkish-American Relations*, Boğaziçi University, İstanbul, 2003.
- Ivanov, Vladimir: "Kubinskiy rakethnyy krizis, Nezavisimogo voyennogo obozreniya", *Nezavisimogo voyennogo obozreniya*, 2012, s. 2-10.
- Karelin, Vladislav: "Karibskiy Krizis 16-28 Oktyabrya 1962 Goda", *Luchshiy Komp'yuternyye Igry*, S. 6, 2010, s. 135-152.
- Kasatkina, Yekaterina: "Karibskiy Krizis 1962 G.: Novyye Podkhody I Otsenki (Na Materialakh Arkhiva Natsional'noy Bezopasnosti SSHA)", *Politologiya*, 2011, s. 126-159.
- Khrushchev, Nikita Sergeyevich: *Vospominaniya*, Vagrius, Moskva, 1997.
- Kıvanç, Sinan: "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki Abd Üs ve Tesisleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 101, 2020, s. 203-252.
- Kokoshin, Andrey – Sokolov, Boris: "Karibskiy Krizis 1962", *Bol'shaya Rossiyskaya Entsiklopediya*, 1980.
- Kosov, Aleksandr: "Mesto Karibskogo Krizisa 1962 g. V Sovetsko-Amerikanskikh Otnosheniyakh (Po Materialam Rossiyskoy Istoriografii)", *XXI vek: Aktual'nyye Problemy Istoricheskoy Nauki: Materialy mezhdunar. nauch. konf., posvyashch. 70-letiyu ist.fak. BGU. Minsk, 15-16 apr. 2004 g. / redkol.: V.N. Sidortsov (otv.red.) i dr. – Mn.: BGU, 2004.*
- Kurguzovoy, Yelena Anatol'yevna: "Osnovnyye Etapy Karibskogo Krizisa I Puti Yego Resheniya", *Avtoreferat Vypusknoy Kvalifikatsionnoy Raboty Spetsialista*, 2016, s. 70-86.
- Romanov, Aleksey: "Nashumevshiy stranitsy Kholodnoy voyny"; "Kholodnaya voyna: Sem' let na peredovoy (zapiski zhurnalista-mezhdunarodnika)", *Assotsiatsiya vypusnikov MGIMO*, 2013, s. 78-92.
- Thompson, Edward: *Beyond The Cold War: Not the Dimpleby Lecture European Nuclear Disarmament*, Merlin Press, London, 1982.
- Torin, Andrey: *Atomnaya Diplomatiya Izvestnaya I Neizvestnaya: Faktor Khiosimy I Nagasaki*, Mezhdunarodnaya Zhizn, Moskva, 2019.
- Trunov, Flipp: "Faktery Formirovaniya Pozitsii SSSR v Period Karibskogo Krizisa", *Vestn. Mosk. un-ta. Mezhdunarodnyye otnosheniya i mirovaya politika*, S. 25, No. 1, 2013, s. 44-56.
- Arkin, William– Fieldhouse, Richard: *Nuclear Battlefields: Global Links in the Arms Race*, Ballinger Publishing Company, Massachusetts, 1985.
- Yesin Viktor: "Karibskiy Krizis 1962 God A: Ot Krytye Vo Prosy I Naiboleye Pouchite L'nyye Uroki", *Pamyatnyye Daty V Istorii Mezhdunarodnykh Ot Nosheniy, Vestn. Mezhdunarodnyye Otnosheniya I Mirovaya Politika*. S. 25, No.1, 2013, s. 2-56.

Elektronik Kaynaklar

- "Number of operable nuclear power reactors worldwide as of May 2023", <https://www.statista.com/statistics/267158/number-of-nuclear-reactors-in-operation-by-country/> (Erişim Tarihi:18.08.23).
- "Türkiye to initiate trial production at Akkuyu in 2025: Turkish energy min.", Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/en/energy/nuclear/turkiye-to-initiate-trial-production-at-akkuyu-in-2025-turkish-energy-min/46234?utm_source=chatgpt.com
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc027/kanuntbmmc027/kanuntbmmc02704780.pdf (Erişim Tarihi:18.08.23).
- Kasapoğlu, Can-Ülgen, Sinan: "Türkiye-Rusya-Abd Üçgeninde Stratejik Silah Sistemlerine Dair Tercihler ve Sonuçları", *EDAM, Dış Politika Güvenlik*, 2019 <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2019/01/StratejikSilahSistemleri.pdf> (Erişim tarihi: 10.11.2023).

¹³²Kullanılan süreli yayınların ayrıntılı künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

- Kıbaroğlu, Mustafa-Çağlar, Barış: "Implications of A Nuclear Iran For Turkey", *Middle East Policy*, S. 15, No.4, 2008, <https://www.iemed.org/publication/the-role-of-turkey-in-the-middle-east/> (Erişim tarihi: 10.11.2023).
- Kuniholm, Bruce: "Turkey and NATO: Past, Present and Future," *Orbis*, S. 27, No.2, 1983, <https://scholars.duke.edu/publication/664675> (Erişim tarihi: 10.11.2023).
- Malakhov, Valeriy: "Karibskiy Krizis 1962 Goda: Istoriya I Sovremennost'", *Istoricheskiye Nauki*, 2016. <https://cyberleninka.ru/article/n/karibskiy-krizis-1962-goda-istoriya-i-sovremennost> (Erişim tarihi: 10.11.2023).
- Resmî Gazete, Sayı: 13157, 25.3.1969, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc052/kanuntbmmc052/kanuntbmmc05201130.pdf (Erişim Tarihi:18.08.23).
- Salakone, Alessandro: "Kubinskiy Krizis V Kontekste Otnosheniy Sssr I Italii", *Istoriya I Obshchestvo*, 2015, <https://cyberleninka.ru/article/n/kubinskiy-krizis-v-kontekste-otnosheniy-sssr-i-italii> (Erişim tarihi: 10.11.2023).
- Sever, Ayşegül: "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", <https://www.researchgate.net/publication/304426548> (Erişim tarihi: 10.11.2023).
- Svilas, Svetlana: "Istoriografiya I Istochniki Po Istorii Karibskogo Krizisa", *Belorusskiy Zhurnal Mezhdunarodnogo Prava I Mezhdunarodnykh Otnosheniy*, S.4, 2002, <https://elib.bsu.by/handle/123456789/29219> (Erişim tarihi: 10.11.2023).
- TAEK, ÇNAEM, 2012, s. 2. <https://kurumsalarsiv.tenmak.gov.tr/handle/20.500.12878/229>(Erişim Tarihi:18.08.23).

Ek | Appendix

Table 1*Soğuk Savaş Sırasında Türkiye'deki ABD Askeri Üsleri*¹³³

Yerleşkesi	İşlevi
İstanbul(Alemdağ)	Çakmaklı-Şahin Tepesi arası nükleer silah aktarma istasyonu
Balıkesir	TUSLOG Det 184; Türk Hava Kuvvetleri 191. ve 192. Filolar (Filos) için F 104G/S başlıklı nükleer bomba sorumlusu, üste yaklaşık 25 nükleer bomba bulunmaktaydı
Ankara (Belbaşı)	Det 301, AFTAC, (TUSLOG Det 18), nükleer test Tespit istasyonu
İstanbul(Çakmaklı)	Karargâh, 528. Ordu Topçu Grubu (TUSLOG Det 67), Türkiye'deki askeri nükleer silahları için merkezi karargah ve depolama sahası. 70. Mühimmat Bölüğü (TUSLOG Det 168); 57 adet 8 inçlik top mermisi ve 132 adet Honest John savaş başlığı dahil olmak üzere Askeri nükleer silahlarının Türkiye'de depolanması, montajı ve bakımı.
Çorlu	21. Saha Topçu Teşkilatı; Türk Ordusu Honest John birimi için nükleer savaş başlığı koruyucusu birliği.
Malatya (Elhaç)	TUSLOG Det 93; Türk Hava Kuvvetleri 171. ve 172. Filolarını (Filos) üssünde depolanan yaklaşık 25 bomba ile destekleyen nükleer bomba bodrumu
Erzincan	Eski nükleer silah saklama alan
Erzurum	27. Saha Topçu Teşkilatı; Türk Ordusu Honest John birimi için nükleer savaş başlığı koruyucusu; Sovyetler Birliği'ne en yakın nükleer silah depolama sahası
Eskişehir	7392. Mühimmat Destek Filosu (TUSLOG Det 100); Türk Hava Kuvvetleri 111. Filosunu F-4E uçağı (eski adıyla F-1 OOD/F ile) ile destekleyen nükleer bomba sorumlusu, üste yaklaşık 25 bomba depolanmıştır
Adana (İncirlik)	39. Taktik Grup (TUSLOG Det 10); İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nden dönüşlü 36 adede kadar nükleer kapasiteli F-4 ve F-16 uçağını, bazı uçakları Sovyet Sınırı Küresel Komuta ve Kontrol İstasyonundan hava yoluyla bir saat uzaklıkta, hızlı tepki alarında nükleer yüklü uçakları desteklemektedir. Üssün nükleer silah depolama sahası 200 nükleer bomba içermektedir.
İzmit	14. Saha Topçu Tespiti; Türk Ordusu Honest John birimi için nükleer savaş başlığı koruyucusu
Konya	NATO AWAC'ları için ileri operasyon üssü, İncirlik'ten ABD uçakları tarafından düşük seviyeli nükleer bombalama eğitimi için kullanılan havadan yere eğitim alanı
Ankara (Mürtet)	TUSLOG Det 183; F 104G/S ile Türk Hava Kuvvetleri 141. ve 142. Filolar (Filos) için nükleer bomba sorumlusu, üste yaklaşık 25 nükleer bomba depolanmıştır.
Trabzon (Ortaköy)	10. Saha Topçu Tespiti; Türk Ordusu Honest John birimi için nükleer savaş başlığı koruyucusu
Sinop (Şahin tepesi)	Türkiye'de nükleer silahları destekleyen Avrupa Komuta ve Kontrol Konsol Sistemi (ECCCS) mobil iletişim ve kontrol aracı

¹³³William M.Arkin, Richard W. Fieldhouse, *Nuclear Battlefields...*, s. 233.